

ONDERWIJSVISITATIE

Onderwijs: secundair onderwijs

Een onderzoek naar de kwaliteit van de professioneel gerichte bacheloropleiding in het Onderwijs: secundair onderwijs aan de Vlaamse hogescholen

V L H O R A

V l a a m s e H o g e s c h o l e n r a a d

19 december 2007

De onderwijsvisitatie Onderwijs: secundair onderwijs

Wolvengracht 38/2
1000 Brussel
tel.: 02 211 41 90
info@vlhora.be

Exemplaren van dit rapport kunnen tegen betaling verkregen worden
op het VLHORA-secretariaat.

Het rapport is ook elektronisch beschikbaar op
[http://www.vlhora.be/visitaties en accreditatie/visitatierapporten.htm](http://www.vlhora.be/visitaties%20en%20accreditatie/visitatierapporten.htm)

Wettelijk depot: D/2007/8696/9

voorwoord

De visitatiecommissie brengt met dit rapport verslag uit over haar oordelen en de daaraan ten grondslag liggende motivering, conclusies en aanbevelingen die resulteren uit het onderzoek dat zij heeft verricht naar de onderwijskwaliteit van de professioneel gerichte bacheloropleiding in het Onderwijs: secundair onderwijs in Vlaanderen.

De visitatiecommissie heeft hierbij de vernieuwde visitatieprocedure Handleiding onderwijsvisitaties VLIR-VLHORA (februari 2005) gevolgd, waarbij zij niet enkel aanbevelingen en suggesties formuleert in het kader van de continue kwaliteitsverbetering van het hoger onderwijs, maar ook een oordeel geeft in het kader van de accreditatie van de opleiding.

De visitatie en dit rapport passen in de werkzaamheden van de hogescholen en van de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA) met betrekking tot de kwaliteitszorg van het hogescholenonderwijs, zoals bepaald in artikel 93 van decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs.

Met dit rapport wordt de bredere samenleving geïnformeerd over de wijze waarop de hogescholen en meer bepaald de betrokken opleiding omgaat met de kwaliteit van haar onderwijs. Toch is het rapport in de eerste plaats bedoeld voor de hogeschool die de opleiding aanbiedt. Op basis van de bevindingen van het rapport kan de hogeschool nu en in de nabije toekomst actie nemen om de kwaliteit van het onderwijs in de opleiding te handhaven en verder te verbeteren. De lezer moet er zich echter terdege bewust van zijn dat het rapport slechts een momentopname biedt van het onderwijs in de opleiding en dat de rapportering van de visitatiecommissie slechts één fase is in het proces van kwaliteitszorg.

De VLHORA dankt allen die meegewerkt hebben aan het welslagen van dit proces van zelfevaluatie en visitatie. De visitatie was niet mogelijk geweest zonder de inzet van al wie binnen de hogeschool betrokken was bij de voorbereiding en de uitvoering ervan. Tevens is de VLHORA dank verschuldigd aan de voorzitter, de leden en de secretarissen van de visitatiecommissie voor de betrokkenheid en deskundige inzet waarmee zij hun opdracht hebben uitgevoerd.

Ann Verreth
secretaris-generaal

Bert Hoogewijs
voorzitter

Hoofdstuk 6 Hogeschool Gent

Algemene toelichting bij de professioneel gerichte bacheloropleiding in het onderwijs: secundair onderwijs aan de Hogeschool Gent

Het Departement Lerarenopleiding van de Hogeschool Gent vindt zijn oorsprong in de fusie van de Rijksnormaalschool Gent en de Rijksnormaalschool Sint-Niklaas in 1988. Na de oprichting van de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs in 1989 krijgt de fusieschool met ingang van het academiejaar 1990-1991 de naam Hoger Instituut voor Pedagogisch en Sociaal onderwijs van het Gemeenschapsonderwijs (Hipsogo). De oprichting van de Hogeschool Gent in 1995 is een direct gevolg van het Hogescholendecreet van 13 juli 1994. Dertien hogescholen gaan samen om de Hogeschool Gent te vormen. Vijf behoren tot de Stad Gent, acht tot het Gemeenschapsonderwijs.

In 2001 gaat ook de hogeschool Mercator op in de Hogeschool Gent. Sinds het academiejaar 2001-2002 telt de Hogeschool Gent dertien departementen, waarvan het Departement Lerarenopleiding er één is. Concreet betekent dit dat het Stedelijk Hoger Pedagogisch Instituut, het Stedelijk Hoger Instituut voor Pedagogische en Sociale Studiën van de Stad Gent en het Hoger Instituut voor Pedagogisch en Sociaal Onderwijs van het Gemeenschapsonderwijs samenkomen in dit departement. Alle lerarenopleidingen van het Hoger Onderwijs Korte Type worden op dat moment georganiseerd in de Ledeganckstraat. Vanaf 2004 leidt het departement Lerarenopleiding op tot bachelor in het onderwijs: Kleuteronderwijs, Lager Onderwijs en Secundair Onderwijs.

De Hogeschool Gent maakt samen met de Universiteit Gent, de Hogeschool West-Vlaanderen en de Arteveldehogeschool, in Oost- en West-Vlaanderen deel uit van de Associatie Universiteit Gent. De associatie bundelt de krachten van de vier partnerinstellingen op het vlak van onderwijs, onderzoek, dienstverlening en infrastructuur.

De opleiding tot bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs heeft in de loop der jaren verschillende wijzigingen ondergaan, ook wegens interne organisatorische redenen. Tot in 2001 zijn er een aantal beperkingen in combinatiemogelijkheden geweest. Het huidige combinatiesysteem voor bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs vindt ingang vanaf het academiejaar 2001-2002. De opleiding biedt de combinatiemogelijkheden algemene vakken, voeding-verzorging-kleding, handel-burotica, lichamelijke opvoeding, muzikale opvoeding en plastische opvoeding aan.

De commissie stelt vast dat het zelfevaluatie-rapport sterk formeel geïnspireerde onderdelen bevat, zoals de beschrijving van het onderwijs, het examenreglement en de decretaal vastgelegde studiecontracten in het kader van de flexibilisering. Het zelfevaluatie-rapport is erg uitvoerig, soms te uitvoerig en overlappend. Zo beslaat de toelichting van het boekhoudsysteem negen bladzijden. Er worden veel stellingen verwoord in het zelfevaluatie-rapport die niet altijd onderbouwd zijn door registratie van resultaten en/of metingen. De beschrijvingen zijn meer dan volledig. De concrete invulling van deze beschrijvingen en de behaalde resultaten komen minder aan bod. De opgenomen positieve punten en aandachtspunten in het zelfevaluatie-rapport zijn overvloedig en hebben een opsommend karakter. Men onderscheidt daarbij geen hoofdzaken van bijzaken, waardoor ook geen duidelijke prioriteiten gesteld worden. Wel worden in het besluit van het zelfevaluatie-rapport (7.2) per onderwerp suggesties voor verbetering en daarbij aansluitende remediërende maatregelen opgenomen. De terminologie is soms vaag, en vaak worden beweringen in de voorwaardelijke wijze gesteld. De commissie waardeert de redelijk zelfkritische toonzetting en de heldere opbouw.

Onderwerp 1 Doelstellingen van de opleiding

Facet 1.1 Niveau en oriëntatie van de professioneel gerichte bachelor

Beoordelingscriteria:

De opleidingsdoelstellingen zijn er op gericht de student te brengen tot:

- het beheersen van algemene competenties als denk- en redeneervaardigheid, het verwerven en verwerken van informatie, het vermogen tot kritische reflectie en projectmatig werken, creativiteit, het kunnen uitvoeren van eenvoudige leidinggevende taken, het vermogen tot communiceren van informatie, ideeën, problemen en oplossingen, zowel aan specialisten als aan leken en een ingesteldheid tot levenslang leren;
- het beheersen van algemene beroepsgerichte competenties als teamgericht kunnen werken, oplossingsgericht kunnen werken in de zin van het zelfstandig kunnen definiëren en analyseren van complexe probleemsituaties in de beroepspraktijk en het kunnen ontwikkelen en toepassen van zinvolle oplossingsstrategieën, en het besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid samenhangend met de beroepspraktijk;
- het beheersen van beroepsspecifieke competenties op het niveau van een beginnend beroepsbeoefenaar.

Het oordeel van de visitatiecommissie: **goed**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De visie van de opleiding bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs sluit aan bij die van het departement Lerarenopleiding. In het strategisch beleidsplan hebben de opleidingen van het departement een boeiende analyse van de huidige maatschappelijke trends en ontwikkelingen gemaakt, die hun impact zullen hebben op de inhoud en de vormgeving van het onderwijs. De impact wordt vertaald in een tiental concrete projecten.

De algemene doelstellingen van de opleiding zijn de tien geformuleerde doelstellingen uit het omvormingsdossier:

- zowel bij de leerlingen als bij de leerlingengroep kenmerken kunnen achterhalen die van invloed zijn op leren en onderwijzen. De heterogeniteit van de B-groep in kaart kunnen brengen met behulp van de CLB-centra;
- doelstellingen kunnen kiezen op basis van de leerplannen, het pedagogisch project en het schoolwerkplan, rekening houdend met de beginsituatie van de leerlingen; die doelstellingen concreet en operationeel kunnen omschrijven; leerinhouden kunnen structureren en vertalen in opdrachten, thema's en projecten; al dan niet vakoverschrijdende werk- en groepeeringsvormen kiezen; een goede timing bepalen en de aanpak kunnen differentiëren;
- motiverende leeromgevingen kunnen ontwerpen, rekening houdend met de belangstelling, het verwerkingsniveau van de leerlingen en met een reële kans op betrokkenheid en succesbeleving; de leerinhouden kunnen inbedden in authentieke situaties;
- op systematische wijze gegevens kunnen verzamelen over het leer- en ontwikkelingsproces van de leerling via toetsen, observaties, zelfevaluatiegegevens van de lerende en gesprekken; de studievoortgang van de leerlingen uit de B-groep kunnen bewaken; kunnen adviseren omtrent aangepaste instapmogelijkheden in het arbeidsveld; een positief leefklimaat creëren voor de leerlingen in de leerlingengroep en op school; hierbij rekening houdend met de cultuurverschillen tussen verschillende sociale groepen;
- adequaat kunnen omgaan met leerlingen in sociaal-emotionele probleemsituaties en met leerlingen met gedragsmoeilijkheden;
- zich bewust zijn van de bredere levenservaring en leefwereld van meerderjarige leerlingen en hiermee gepast kunnen omgaan; de basiskennis beheersen over de gekozen leergebieden en de eigen deskundigheid bevorderen door zelfstudie, nascholing en begeleiding;

- technieken, vaardigheden en aanpakwijzen kunnen aanwenden die te maken hebben met orde houden en klassenmanagement;
- op correcte wijze omgaan met een aantal administratieve verplichtingen die behoren tot het takenpakket van de leraar;
- informatie kunnen verstrekken aan ouders en begeleidingsdiensten over leervorderingen, studiekeuze en/of beroepskeuze en gedrags- en houdingsaspecten;
- op de hoogte zijn van de rechten van de lerende en daaruit conclusies kunnen trekken met betrekking tot evaluatie en advisering; een taakverdeling kunnen overleggen en die naleven.

Deze doelstellingen sluiten aan op het beroepsprofiel voor de leraar dat decretaal vastligt (1996). De opleiding maakt gebruik van het goedgekeurde beroeps- en opleidingsprofiel van de Vlaamse Onderwijsraad (1998). De commissie stelt vast dat de opleidingsdoelstellingen de basiscompetenties behelzen.

Ook het beroepsprofiel van de leraar (Besluit van de Vlaamse regering 1998) en de uitgeschreven basiscompetenties (Besluit van de Vlaamse regering 1998) zijn zeer gelijklopend. Als typefuncties of basiscompetenties worden omschreven:

- de leraar als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen,
- de leraar als opvoeder,
- de leraar als inhoudelijk expert,
- de leraar als organisator,
- de leraar als innovator – de leraar als onderzoeker,
- de leraar als partner van ouders/verzorgers,
- de leraar als lid van een schoolteam,
- de leraar als partner van externen,
- de leraar als lid van de onderwijsgemeenschap,
- de leraar als cultuurparticipant.

De leraar-in-opleiding ontwikkelt daarbij de volgende attitudes:

- beslissingsvermogen,
- relationele gerichtheid,
- kritische ingesteldheid,
- leergierigheid,
- organisatievermogen,
- zin voor samenwerking,
- verantwoordelijkheidszin,
- creatieve gerichtheid,
- flexibiliteit,
- gerichtheid op adequaat en correct taalgebruik en communicatie.

Sommige competenties zoals 'partner met ouders' en 'innovator', komen slechts minimaal aan bod in de doelstellingen. Attitudes worden eerder terloops vermeld. Het is niet altijd duidelijk in hoeverre de vooropgestelde tien projecten van de opleiding in uitvoering zijn. Zo wordt het werken met een heterogene B-groep, zoals vermeld in de algemene doelstellingen, niet verder geoperationaliseerd in de projecten.

Daarnaast hebben lichamelijke opvoeding, muzikale opvoeding en plastische opvoeding ook aandacht voor de basiscompetenties voor de leraar lager onderwijs en/of voor de basiscompetenties voor de leraar kleuteronderwijs. Deze afgestudeerden kunnen immers ook in het lager en kleuteronderwijs tewerkgesteld worden.

De doelstellingen van de opleiding zijn beperkt gekend door de studenten. Bij aanvang van het eerste opleidingsjaar worden het opleidingsprofiel en het -programma gekaderd tijdens de lessen pedagogiek. Zij worden verder uitgewerkt in alle opleidingsonderdelen. Daarnaast is het opleidingsprogramma opgenomen in de syllabus Pedagogiek Specifiek, waarin ook de basiscompetenties en het beroepsprofiel aan bod komen. De

gesprekken tonen aan dat de studenten vertrouwd zijn met de specifieke doelstellingen en de daaraan verbonden basiscompetenties, die systematisch vermeld worden in de beschrijvingen van de opleidingsonderdelen, het cursusmateriaal en de ECTS-fiches, die te raadplegen zijn op de website. Doelstellingen die vrijwel uitsluitend kunnen bereikt worden tijdens de stages, zijn samengebracht in het stagereglement. De studenten tekenen voor kennisname van dit document. Tijdens een briefing bij het begin van het academiejaar worden de doelstellingen en verwachtingen van de stage geëxpliciteerd.

Bij de lectoren zijn de doelstellingen van de opleiding beter gekend. Zowel de doelstellingen van de opleiding als de specifieke doelstellingen van de opleidingsonderdelen zijn gespreksonderwerpen in de Opleidingscommissie.

De stagescholen worden op de hoogte gebracht van de doelstellingen van de opleiding en in het bijzonder van de stagedoelstellingen, aan de hand van de stagedocumenten die de student ter beschikking stelt. Tijdens de directeursdagen worden de doelstellingen van stages meegedeeld aan de directies van de hospiteerscholen. Ook de persoonlijke contacten tussen lectoren en mentoren/directie van de stagescholen bij de stagebezoeken, zijn op dit vlak waardevolle kanalen. Het basisonderwijs, de educatieve centra, sportdiensten, sportploegen, fitnesscentra en andere organisaties worden op de hoogte gebracht van de stagedoelen in het bewegingsrecreatie-stagedocument.

Internationalisering is in het verleden geen speerpunt van beleid geweest van het departement, hoewel 'het uitbouwen van de internationalisering' als een van de tien projecten in het Strategisch Beleidsplan 2003-2008 was opgenomen. Sinds kort maakt de opleiding werk van haar internationale component in het curriculum.

Aanbevelingen ter verbetering:

De doelstellingen moeten in meetbare, te kwantificeren termen gesteld worden, waardoor de opleiding en het management kunnen vaststellen in welke mate ze gerealiseerd zijn. De commissie adviseert om met behulp van de SMART-systematiek te werken en de doelstellingen op outputniveau te formuleren.

De commissie raadt de opleiding aan om de internationale dimensie als referentie voor het stellen van doelen systematisch op te nemen.

Hoewel de competenties helder geformuleerd zijn, stelt de commissie dat zij meer en breder in feiten uitgewerkt moeten worden.

Facet 1.2 Domeinspecifieke eisen

Beoordelingscriteria:

- De doelstellingen van de opleiding (uitgedrukt in eindkwalificaties van de student) sluiten aan bij de eisen die door (buitenlandse) vakgenoten en het relevante beroepenveld gesteld worden aan een opleiding in het betreffende domein (vakgebied/discipline en/of beroepspraktijk of kunstpraktijk). Ze zijn, ingeval van gereguleerde beroepen, in overeenstemming met de reglementering of regelgeving ter zake.
- Voor professioneel gerichte bacheloropleidingen zijn de eindkwalificaties getoetst bij het relevante beroepenveld.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De lerarenopleidingen van de Associatie Universiteit Gent stelden een domeinspecifiek referentiekader op, dat gebaseerd is op het decretaal vastgelegde beroepsprofiel en de eindtermen voor het secundair onderwijs.

In haar visie op het beroep stelt de opleiding duidelijk leerkrachten op te leiden met een brede onderwijskundige visie, die in teamverband aan een dynamisch onderwijsproces werken en zich hierin verder blijven professionaliseren. Het onderwijsproces binnen de lerarenopleiding zelf wil daarvoor model staan. De commissie merkt op dat de opleiding hiermee voor een teach as you preach-benadering kiest. Verder wil de opleiding de student voorbereiden op een professionele loopbaan in het onderwijs en aanverwante sectoren, in een snel evoluerende maatschappij waarin levenslang leren centraal staat. Zij stelt zich de vraag of het functionele geheel 'de leraar als innovator' niet te zwaar wetenschappelijk is voor een professionele bacheloropleiding. De commissie vraagt de opleiding te overwegen om dit functionele geheel op te vatten als de leraar die gedurende zijn loopbaan steeds onderdeel is van innovatieve processen. Zicht op interne en externe processen zijn daarbij ook in een bacheloropleiding op zijn plaats. Verder beoogt de opleiding het persoonlijk welbevinden en een breed maatschappelijk functioneren vanuit een pluralistisch en democratisch perspectief.

De opleiding wil zichzelf profileren door de actieve deelname aan de domeinwerkgroep van de partners in de Associatie Universiteit Gent en door georganiseerd overleg met de andere Vlaamse autonome hogescholen. De informatie en feedback uit de studiebezoeken in het buitenland worden in de vakgroepen of Opleidingscommissie besproken en getoetst op relevantie voor de eigen opleiding.

De commissie waardeert de diepgaande analyse die de opleiding van de basiscompetenties gemaakt heeft, evenals de screening ervan op hun zinvolheid en haalbaarheid. Zij krijgt echter geen duidelijk zicht op de concrete initiatieven binnen de opleiding als gevolg van deze kritische reflectie. De opleiding inventariseerde ook de hiaten in de basiscompetenties naar aanleiding van actuele ontwikkelingen in het onderwijs en in de maatschappij. De commissie betreurt hierbij dat zij, behalve bij een aantal individuele lectoren, actuele accenten, zoals omgaan met diversiteit, zorg en grootstedelijke problematiek, niet herkent in de opleidingsdoelstellingen. De opleiding wil wel in het nieuwe curriculum vanaf 2007-2008 aandacht besteden aan onder andere Nederlands als instructietaal, ICT en de interculturele competentie, in opleidingsonderdelen zoals communicatie en informatieverwerking, diversiteit en gelijke kansen.

Uit de gesprekken met de vertegenwoordigers van het werkveld blijkt dat zij gehoord worden en op de hoogte gesteld worden van de evoluties in de opleiding. De wensen en behoeften van het beroepenveld worden informeel afgetoetst tijdens de stagebezoeken. Vooral de doelstellingen die moeten bereikt worden door de stages, worden bevraagd en besproken. Structureel overleg met mentoren gebeurt sinds 2004-2005 in de

resonansgroepen. Zij geven vooral advies over de praktische organisatie van de stage en niet over de stageleerlijn of de bredere domeinspecifieke eisen. De mate waarin de resultaten van de bevestigingen en onderzoeken van de afgestudeerden als leden van het beroepenveld tot concrete afstemming van de doelstellingen op het beoogde beroepenveld leiden, is niet duidelijk.

Een eigen opleidingsspecifiek kader met eigen domeinspecifieke eisen, waartoe ook de recent opgerichte resonansgroepen effectief en efficiënt kunnen bijdragen, is volgens de Visitatiecommissie nog niet helder uitgewerkt.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie adviseert de opleiding om de opleidingsdoelstellingen op metaniveau te formuleren en antwoorden te geven op vragen zoals 'Welke eigenschappen zal een door ons gevormde leraar hebben en met welke competenties zal die leraar uitgerust zijn?' De opleiding moet nog sterker onderbouwde keuzes maken voor het profiel van de toekomstige leraar en de startbekwaamheid van de studenten na de opleiding.

De commissie beveelt de opleiding aan zich te profileren ten opzichte van andere binnen- en buitenlandse opleidingen.

De commissie stelt dat in de doelstellingen actuele accenten, zoals omgaan met diversiteit, zorg en grootstedelijke problematiek, tot uiting moeten komen.

De commissie stelt dat de domeinspecifieke eisen sterker en systematischer moeten getoetst worden aan de wensen en de behoeften van het afnemende beroepenveld. Ook de opbouw van een echte werkrelatie met vertegenwoordigers van de stagescholen is hier aangewezen, en dit met de uitdrukkelijke bedoeling om de ervaringen van de stagescholen te gebruiken bij de bepaling van de doelstellingen.

Oordeel over onderwerp 1, doelstellingen van de opleiding: voldoende

Op basis van de oordelen over:

facet 1.1, niveau en oriëntatie:	goed
facet 1.2, domeinspecifieke eisen:	voldoende

en op basis van de volgende constatering:

- het domeinspecifieke kader van de opleiding zich situeert in dat van de VLHORA, zoals voorafgaand aan de bezoeken ontwikkeld werd door de Visitatiecommissie, op basis van de door de opleidingen bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs aangereikte kaders;
- de opleiding inspeelt op maatschappelijke en beroepsspecifieke evoluties;
- de doelstellingen van de opleiding aanleunen bij de behoeften van het afnemende werkveld;
- de resonansgroepen een goed initiatief zijn, waarvan de mogelijkheden nog breder moeten benut worden in functie van de doelstellingen van de opleiding;
- de eindkwalificaties getoetst worden bij het werkveld en de afgestudeerden;
- de internationale dimensie van de opleidingsdoelstellingen matig aanwezig is.

is de commissie van mening dat er in de opleiding voor dit onderwerp voldoende generieke kwaliteitswaarborgen aanwezig zijn.

Onderwerp 2 Programma

Facet 2.1 Relatie tussen doelstellingen en inhoud van het programma

Beoordelingscriteria:

- Het programma is een adequate concretisering van de eindkwalificaties van de opleiding qua niveau, oriëntatie en domeinspecifieke eisen.
- De eindkwalificaties zijn adequaat vertaald in leerdoelen van (onderdelen van) het programma.
- De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de geformuleerde eindkwalificaties te bereiken.

Oordeel van de visitatiecommissie: **goed**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De Hogeschool Gent ziet curriculumvernieuwing als een permanent proces dat gericht is op een betere aansluiting met de beroepspraktijk en met de individuele ontwikkeling van de student. De commissie merkt echter op dat de betrokkenheid van het werkveld bij de opleiding beperkt is tot de stages. De opleiding startte het project reflecterend handelen voor studenten in overleg met de centrale diensten van de hogeschool.

De opleiding plaatst de functionele gehelen en de attitudes in het curriculum en geeft daarbij het belang aan in de opleiding. Zij stelt hierin als prioriteiten de leraar als begeleider van leerprocessen, de leraar als opvoeder en de leraar als inhoudelijk expert. Uit de gesprekken met de studenten blijkt dat doorheen het programma de basis gelegd wordt om ook de andere competenties te bereiken.

De Opleidingscommissie bewaakt de aansluiting van het opleidingsprogramma bij de basiscompetenties. De vakgroepen werken aan de vertaling van de doelstellingen in het programma door de concretisering van de algemene doelstellingen in meer specifieke doelstellingen van de opleidingsonderdelen. De vakgroepen zijn in de Opleidingscommissie vertegenwoordigd door de vakgroepvoorzitters, en twee studenten maken deel uit van de Opleidingscommissie. Door deze procedure wordt de betrokkenheid van zowel het team als van de studenten in de curriculumvernieuwing bevorderd. Te overwegen valt om één of twee vertegenwoordigers uit het werkveld te betrekken bij de Opleidingscommissie.

Alle lectoren werkten mee aan de explicitering van het verband tussen de specifieke doelstellingen per opleidingsonderdeel en de basiscompetenties. Een competentiematrix biedt een overzicht voor de opleiding als geheel. Op die manier is het programma getoetst aan de basiscompetenties. De commissie kan zich echter niet van de indruk ontdoen dat deze invulling eerder a posteriori gebeurde. Het antwoord op de vraag of de competenties het programma bepalen, zoals dat weergegeven is in de studiefiches, dan wel naderhand worden ingevuld om de volledigheid van de matrix te controleren, blijft onduidelijk. Uit de gesprekken blijkt dat de curriculumhervorming breed gedragen is door de lectoren, maar dat de vele initiatieven van de centrale diensten in effectiviteit kunnen winnen als zij de uitvoerende lectoren gerichter zouden betrekken.

De studiefiches geven aan hoe de competenties het programma bepalen. Het valt de commissie op dat de opleiding verplicht wordt door het centraal bestuur van de hogeschool, meer bepaald door de sector Onderwijs, om in de studiefiches aan te geven hoeveel A-, B- en C-uren in elk opleidingsonderdeel voorkomen, terwijl dat niet met de realiteit overeenkomt. De sturing op inhoudelijk vlak door de sector Onderwijs van de hogeschool is te sterk en te dominant, en belemmert daardoor een dynamisch onderwijsbeleid in de opleiding.

De opleiding kiest voor een teach as you preach-benadering, en volgens getuigenissen van de studenten slaagt de opleiding daar voldoende in. Toch kennen studenten de werkvorm 'begeleid zelfstandig leren' louter theoretisch. Het begrip 'studiewijzer' kennen de studenten niet.

Het programma besteedt voldoende aandacht aan vakoverschrijdende thema's. Zo wordt onder andere het reflecterend handelen bij de studenten stapsgewijs over de drie opleidingsjaren heen ingevoerd. Een projectweek in het tweede jaar dient als voorbereiding op het opleidingsonderdeel 'projectmatig werken' in het derde jaar. Het opleidingsonderdeel 'vakoverschrijdend werken' in het derde jaar bestaat voor alle studenten uit vier deelmodules. Deze deelmodules worden uitgewerkt en uitgevoerd door een multidisciplinair team van lectoren. De modules 'Extramuros' en 'Taalbeleid-Nederlands als Instructietaal' worden door de commissie gewaardeerd. Voor de derdejaarsstudenten lichamelijke opvoeding zijn de deelmodules in dit opleidingsonderdeel aangepast. De commissie stelt vast dat de integratie tussen vakdidactiek en vakinhoud niet in elk opleidingsonderdeel op dezelfde manier bewerkstelligd wordt en sterk lectorgebonden is.

De internationalisering in de opleiding staat naar de mening van de commissie wat te los van het curriculum en is te vrijblijvend. De opleiding heeft in de loop der jaren een netwerk van internationale contacten uitgebouwd. Niettegenstaande een matig positieve evolutie in de opleiding op het gebied van de internationale uitwisselingen en werkbezoeken, wordt met de opgedane informatie over programma en werkvormen voorlopig weinig gedaan, met uitzondering van Engels en muzikale opvoeding. Meestal staat tijdsgebrek de uitwisseling van ervaringen in de weg. De contacten concentreren zich in Europa en de doelstellingen hierbij zijn helder. Zo moet de lectorenutwisseling een meerwaarde bieden voor de opleiding, zijn twee het breed perspectief op het maatschappelijk gebeuren en het contact met andere culturen belangrijke aspecten voor de studenten, en moeten de partnerschappen stroken met de behoeften van de opleiding en een meerwaarde bieden. De opleiding heeft een bezoek gepland aan Turkse onderwijsinstellingen om de mogelijkheden tot samenwerking na te gaan. Hoewel voor internationalisering de prioriteit de studenten- en de docentenuitwisseling blijft, wordt de Europese gedachte ook bij de studenten die niet op uitwisseling gaan, gestimuleerd door het waardevolle initiatief Internationalisation at home te integreren in het programma.

De opleiding geeft aan klaar te zijn voor de toepassing van de hervormde lerarenopleiding en wacht eigenlijk op het in werking treden van het nieuwe Decreet op de lerarenopleiding.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie raadt de opleiding aan om de beoogde eindcompetenties duidelijker te stellen voor elke combinatie van onderwijsvakken.

De commissie vraagt meer sturing vanuit het beroepsprofiel en de daaruit afgeleide basiscompetenties.

Om het beroepenveld nadrukkelijk deelgenoot te maken van de opleiding, niet alleen bij de stages, maar ook bij de inhoudelijke ontwikkelingen van de opleiding en de profilering van het programma, adviseert de commissie om vertegenwoordigers uit het werkveld op te nemen in de Opleidingscommissie en om de overlegonderwerpen in de resonansgroepen te verbreden.

De commissie stelt dat een gerichte ondersteuning door de sector Onderwijs bij de curriculumontwikkeling en - vernieuwing rekening moet houden met de identiteit van de opleiding en dient te beantwoorden aan de specifieke noden en verwachtingen van de opleiding.

Voor de verdere ontwikkeling van het programma raadt de commissie de opleiding aan om via de geëigende kanalen systematisch en structureel inspraak van lectoren, studenten, afnemend werkveld en internationale contacten in te bouwen.

De commissie stelt dat de opleiding haar visie op internationalisering verder moet ontwikkelen en concretiseren.

Facet 2.2 Eisen professionele gerichtheid van het programma

Beoordelingscriteria:

- Kennisontwikkeling door studenten vindt plaats via vakliteratuur, aan de beroeps- of kunstpraktijk ontleend studiemateriaal en via interactie met de beroepspraktijk, de kunstpraktijk en/of (toegepast) onderzoek.
- Het programma heeft aantoonbare verbanden met actuele ontwikkelingen in het vakgebied/de discipline.
- Het programma waarborgt de ontwikkeling van beroeps- of artistieke vaardigheden en heeft aantoonbare verbanden met de actuele beroepspraktijk.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De opleiding acht het reflecterend handelen van de studenten belangrijk. Studenten getuigen dat reflecteren over opgedane ervaringen een plaats heeft in het programma. De manier waarop en de mate waarin daardoor kennisontwikkeling bij de studenten gerealiseerd wordt, draait echter hoofdzakelijk rond het reflecteren op de eigen ervaringen en gebeurt op individuele basis. De commissie meent dat hier de competenties van vakinhoudelijk expert en van innovator-onderzoeker een duidelijke rol moeten spelen. De ontwikkeling van kennis staat in de opleiding nog te veel gelijk met kennisopname.

Inzage in de syllabi van de opleiding toont aan dat het programma voldoende aansluit bij actuele ontwikkelingen in het domein en oog heeft voor het maatschappelijk functioneren van de studenten en de afgestudeerden. Ook uit getuigenissen van de studenten van het eerste jaar blijkt dat er vernieuwingen doorgevoerd worden in het programma. Zo komt het multiculturele aspect van de hedendaagse scholen aan bod in het groepswork tijdens het eerste opleidingsjaar. Hierbij leren de studenten omgaan met verschillen tussen mensen en tussen denkwijzen. De afgestudeerden betreuren de beperkte mogelijkheid tot uitdieping van bepaalde thema's tijdens de opleiding, zoals probleemkinderen, volwassenenonderwijs en buitengewoon secundair onderwijs. Het werkveld vraagt om nog meer aandacht te besteden aan de specifieke problemen waarmee het secundair onderwijs geconfronteerd wordt, zoals ADHD, autisme, dyslexie en dyscalculie.

Disciplineoverschrijdende aspecten komen aan bod in opdrachten en projecten. Sommige opleidingsonderdelen en projecten zijn opleidingsoverschrijdend. De afgestudeerden merken op dat deelname aan projecten met studenten van andere opleidingen een zeer goede ervaring is, die het werkveld weerspiegelt.

Soms schakelt de opleiding gastsprekers in om specifieke onderwerpen van het programma, zoals de vakoverschrijdende onderwijsactiviteiten, te ondersteunen. De commissie waarschuwt de opleiding wat gastsprekers betreft te waken over een degelijke relatie tussen de aangebrachte inhoud en de vooropgestelde doelstellingen en inhouden.

Het departement stimuleert de lectoren om navormingen te volgen. De commissie stelt echter vast dat de return van deze nascholingen niet altijd groot is, omdat de nieuwe inzichten niet systematisch gedeeld worden met collega's of verwerkt worden in het programma.

Zowel lectoren, coördinatoren als studenten nemen initiatieven op het vlak van maatschappelijke dienstverlening. Uit de gesprekken blijkt dat deze initiatieven een al dan niet rechtstreekse invloed hebben op het programma en de onderwijsactiviteiten. Het werkveld doet geregeld een beroep op de studenten ter ondersteuning van uiteenlopende situaties, zoals de begeleiding van schooluitstappen. Lectoren stellen zich ten dienste van andere organisaties door onder andere het verzorgen van voordrachten en van navorming voor het werkveld.

Het aantal stage-uren, gespreid over de drie jaren, en de diversiteit van de opdrachten in reële contexten, stellen de studenten in staat voldoende praktijkervaring in het onderwijswerkveld op te doen. De afgestudeerden ervaren

de diverse stagemogelijkheden in het derde jaar als een sterk punt van de opleiding. De stages vinden in eerste instantie plaats in de stagescholen, maar ook op de campus zelf als (vak)didactische praktijk. Van bij de aanvang van hun opleiding moeten de studenten in een reële context observeren, participeren en begeleid oefenen. Zij worden vanuit de verschillende opleidingsonderdelen voorbereid op stages. Door de stages ontstaat de interactie tussen de studenten en het werkveld. De opleiding hanteert een klassiek concept van stage, waarbij expliciete aandacht gaat naar de beroepsvaardigheden. De commissie stelt vast dat de opleiding de effectiviteit en de efficiëntie van dit concept niet kritisch evalueert, hoewel de lectoren de hoge investering in de stagebegeleiding en -evaluatie als een van de sterke punten beschouwen.

De opleiding stelt in het zelfevaluatie-rapport dat de stage het middel bij uitstek is om de student de nodige basiscompetenties en attitudes in diverse situaties te laten ontwikkelen. Verder geeft zij aan dat dit aanvankelijk eerder begeleid en vooral door de opdrachten gebeurt en later steeds meer zelfstandig, zodat de student bij het afstuderen het beroep van leraar in het secundair onderwijs zelfstandig kan uitoefenen.

De gesprekken met de studenten en de lectoren geven echter aan dat de accenten van de begeleiding van studenten door de lectoren vooral in het tweede en derde jaar van de opleiding liggen en niet zozeer in het eerste jaar. Ook tijdens de laatste stages van het derde jaar bezoeken en evalueren drie tot vier lectoren, namelijk de pedagoog en twee of drie lectoren voor de onderwijsvakken, één student. De commissie meent dat de bestede energie en tijd van de lectoren hierbij buiten proportie staat. In deze fase is de begeleiding van studenten in de vorm van groepsgewijze supervisie en intervisie meer aangewezen. Uit de gesprekken blijkt dat er over en weer met het werkveld te weinig inhoudelijke communicatie plaatsvindt. De opleiding hanteert de recent opgerichte resonansgroep van mentoren uitsluitend als een doorstroomkanaal van top-downinformatie.

De betrokken mentoren kennen de werkpunten niet die de student meekrijgt voor de ingroeistage. Dit is nochtans een voorwaarde voor een degelijke begeleiding.

De commissie stelt vast dat enerzijds de lectoren de studenten tot in het derde opleidingsjaar sterk blijven begeleiden tijdens de stages, en dat anderzijds dezelfde lectoren aangeven dat de studenten in het laatste opleidingsjaar nog niet zelfstandig kunnen werken. Daaruit besluit de commissie dat de ontwikkelingslijn doorheen de stages niet terdege uitgestippeld is en dat een functioneel concept achter de ingroeistage ontbreekt. De opleiding benut de competentie van de mentoren niet ten volle.

Uit de gesprekken met de studenten blijkt dat zij de stages als zeer zwaar ervaren. Zij bekijken dit echter positief, als voorbereiding op het latere functioneren in het werkveld. De uitvoering van hun uitgroei-stage in verschillende scholen steunt op hun expliciete keuze voor de ervaring van de verschillen. De studenten en de afgestudeerden waarderen de stageorganisatie, de begeleiding en de opvolging. De afgestudeerden geven aan dat zij op eigen benen hebben leren staan, dat de begeleiding door de opleiding goed en niet overmatig was en dat zij tevreden zijn over de wijze waarop de mentoren hen kansen hebben geboden.

De studenten kunnen in het derde jaar zelf de stagescholen/-plaatsen kiezen en contacteren. Zij kunnen ook kiezen voor een alternatieve stage in het buitengewoon onderwijs of in methodescholen, of voor een stageplaats met een pedagogisch-didactische opdracht. Het aantal vakmentoren dat bij de opleiding betrokken is, is zeer groot en verspreid over het Vlaamse land.

De activiteiten die de opleiding organiseert voor de mentoren en de directies van de hospiteerscholen, dragen bij tot de afstemming tussen de mentoren en de lectoren, waardoor het programma gemakkelijker kan worden afgewerkt.

De doelstellingen van het eindwerk sluiten aan bij het functioneel geheel 'de leraar als innovator-onderzoeker'. De beoogde doelstellingen zijn: zelfstandig informatie kunnen verzamelen, selecteren, structureren, kritisch benaderen en verwerken tot een geheel dat voor derden toegankelijk is. Op het einde van het tweede opleidingsjaar krijgen de studenten de nodige informatie, zoeken zij een onderwerp en kiezen zij een promotor.

Het eindwerk wordt uitgewerkt en begeleid in het derde opleidingsjaar en telt voor zeven studiepunten. Een belangrijk criterium voor de keuze van het onderwerp is de bruikbaarheid voor het werkveld. De student kiest een onderwerp en motiveert zijn keuze bij de gekozen promotor. Indien mogelijk test de student het eindwerk uit in de praktijk en wordt er een reflectie aan gekoppeld. Net zoals bij de stages ontstaat er bij de eindwerken interactie tussen de studenten en het werkveld. Inzage in de eindwerken toont dat de mogelijkheden gevarieerd zijn en dat de studenten de nagestreefde doelen degelijk uitwerken.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie adviseert de opleiding om het beroepenveld nadrukkelijk in te schakelen door ze te laten participeren in werkgroepen en overlegplatforms, om de professionele gerichtheid van het programma nog beter te profileren.

De commissie raadt de opleiding aan om het potentieel aan inzicht en ervaringen dat de resonansgroepen en het beroepenveld in zich dragen, te beluisteren en doelgericht te benutten.

De commissie stelt dat de opleiding zowel het stageconcept als de ontwikkelingslijn doorheen de stages kritisch moet evalueren en bijsturen in functie van effectiviteit en efficiëntie, en met meer vertrouwen in de kennis en de ervaring van de stagescholen en de stagebegeleiders.

Het is raadzaam dat de opleiding de begeleiding door de mentor efficiënter organiseert in afstemming op het leerproces van de student.

Facet 2.3 Samenhang van het programma

Beoordelingscriterium:

- Studenten volgen een inhoudelijk samenhangend opleidingsprogramma.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Voor de opbouw van de opleidingsonderdelen starten alle lectoren vanuit de basiscompetenties. Lectoren die eenzelfde opleidingsonderdeel geven, plegen overleg en informeren elkaar. Vaklectoren zijn dikwijls verantwoordelijk voor eenzelfde opleidingsonderdeel over de drie opleidingsjaren heen. Zij vertrekken zowel vanuit de basiscompetenties als vanuit de (vakoverschrijdende) eindtermen/ontwikkelingsdoelen en de leerplannen van hun vak in het secundair onderwijs. Hierdoor ontstaat een verticale leerlijn. De Opleidingscommissie bewaakt de samenhang van het programma. Zij werkt daarvoor samen met de vakgroepen en de opleidingsonderdeeloverstijgende werkgroepen. De commissie merkt op dat de invulling van de inhouden vooral lectorgebonden is, zoals blijkt uit de mate van integratie tussen vakinhouden en vakdidactiek. Zij stelt vast dat de opleiding de functionele gehelen goed kan plaatsen in het curriculum, maar dat zij weinig zicht brengt op de effectieve samenhang.

De horizontale samenhang van het programma is minder duidelijk. De opleiding geeft aan dat zij wacht op het nieuwe lerarendecreet om dan in het nieuwe curriculum voor elk onderwijsvak een leerlijn uit te werken met daaraan gekoppeld specifieke leermethoden. Ondertussen probeert zij binnen de bestaande context intern al te vernieuwen.

Studenten die een bachelor Kleuteronderwijs, Lager Onderwijs of Secundair Onderwijs hebben, kunnen een verkorte of voortgezette opleiding volgen. De duur van deze opleiding hangt af van het aantal te volgen opleidingsonderdelen. Een verkorte opleiding is mogelijk voor wie al in het bezit is van een master- of bachelordiploma. De opleiding stelt modeltrajecten voor, en afhankelijk van EVK/EVC blijft een geïndividualiseerd traject mogelijk.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat de Onderwijscommissie meer moet sturen naar gemeenschappelijkheid en horizontale samenhang van het programma.

De commissie raadt de opleiding aan om het overleg in de vakgroepen meer structureel te maken en op die manier zowel de inhoud als de samenhang van het programma te sturen vanuit de basiscompetenties in de nog te ontwikkelen leerlijnen.

Facet 2.4 Studietoestand

Beoordelingscriterium:

- De opleiding voldoet aan de formele eisen met betrekking tot de studietoestand, bachelor: tenminste 180 studiepunten.

Oordeel van de visitatiecommissie: **OK**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De opleiding bestaat uit 3 studiejaar van elk 60 studiepunten. In totaal wordt dus een opleidingsprogramma georganiseerd van 180 studiepunten en voldoet de opleiding hiermee aan de formele eisen m.b.t. de minimale studietoestand van een professionele bachelor.

Aanbevelingen ter verbetering:

/

Facet 2.5 Studielast

Beoordelingscriteria:

- De werkelijke studietijd wordt getoetst en sluit aan bij de normen vastgesteld krachtens decreet.
- Het programma is studeerbaar doordat factoren, die betrekking hebben op dat programma en die de studievoortgang belemmeren zoveel mogelijk worden weggenomen.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De studietijd is normaal begroot: 1.770 uren in het eerste en het derde opleidingsjaar en 1.780 uren in het tweede opleidingsjaar. Gezien de hoge studielast gebruikt de opleiding het maximum van 30 uren studietijd als richtlijn voor één studiepunten. De verdeling van de studieomvang en de begrote studietijd over de afzonderlijke opleidingsonderdelen staan vermeld in de studiefiches en in de curricula.

Het concept van de A-, B-, C- en D-uren staat beschreven in de onderwijs- en examenregeling (OER). De OER wordt jaarlijks aangepast en goedgekeurd door het bestuurscollege van de hogeschool. De commissie stelt vast dat de uniformiteit van de verdeling over A-, B-, C-, D-uren voor alle verschillende onderwijsvakken, die samen leiden tot de vooropgestelde 60 studiepunten, geadviseerd wordt vanuit de sector Onderwijs van de Centrale Administratie. De gesprekken tonen aan dat de opleiding zich daar niet helemaal in herkent en dat zij haar eigen gepaste invulling geeft.

In het academiejaar 2005-2006 voerde de opleiding haar eerste studietijdmeting uit. Inzage van de resultaten toont dat bepaalde opleidingsonderdelen sterk verschillen van het gemiddelde, zowel in meer als in minder studietijd. De opvolging van de resultaten is gepland. Vanaf 2006-2007 houden de eerstejaarsstudenten een logboek bij om de studiebelasting in kaart te brengen.

Studenten noch afgestudeerden klagen over de ervaren studietijd. Zij geven aan dat de organisatie van groepswork niet altijd eenvoudig is. De studenten merken op dat er rekening gehouden wordt met hun vraag naar spreiding van opdrachten. De opleiding kaart de onmogelijkheid aan om tot een optimale spreiding te komen van activiteiten en opdrachten doordat de academische jaarkalender van de opleiding niet parallel mag lopen met de kalender van een schooljaar in het secundair onderwijs.

De permanente evaluatie van de studenten voor verschillende opleidingsonderdelen verdeelt de leerstof in kleinere segmenten, wat een studiebevorderend effect heeft. Tegelijkertijd stellen de studenten dat permanente evaluatie gedurende het academiejaar de werkdruk verhoogt, omdat er permanent opdrachten moeten worden uitgevoerd.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat de meting en opvolging van de studietijd en van de studeerbaarheid in de kwaliteitscyclus moeten opgenomen worden.

Facet 2.6 Afstemming tussen vormgeving en inhoud

Beoordelingscriteria:

- Het didactisch concept is in lijn met de doelstellingen.
- De werkvormen sluiten aan bij het didactisch concept.

Oordeel van de visitatiecommissie: **goed**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De omschreven visie op onderwijs van de hogeschool biedt het departement Lerarenopleiding een referentiekader voor de uitwerking van het curriculum en de organisatie van de onderwijsactiviteiten. Het departement Lerarenopleiding wil werken aan het verwerven van competenties door activerende leersituaties, waarin coöperatief leren gestimuleerd wordt. Innovatie vertrekt vanuit vier actiepunten, namelijk de curriculum-vernieuwing, een krachtige en flexibele leeromgeving, de studietrajectbegeleiding en de onderwijs-professionalisering.

In overeenstemming met het onderwijsontwikkelingsplan van de hogeschool en de missietekst van het departement gebruiken lectoren afwisselende en activerende werkvormen, waardoor de opleiding aansluit bij de recente, ook internationale ontwikkelingen. De werkvormen hebben veelal een dubbel karakter, wat inhoudt dat de werkvorm zowel van de lector naar de student overgedragen wordt, als van de student naar het secundair onderwijs. De commissie herkent de teach as you preach-benadering in de werkvormen, die wel nog lectorsgebonden is. Ook de mate van integratie tussen vakinhouden en vakdidactiek is lectorsgebonden. De opleiding koppelt het actief leren niet alleen aan de stage en de buitencurriculaire activiteiten, maar het actief leren komt ook tot uiting in het gebruik van verschillende activerende werkvormen, zoals werkcolleges, groepswork en projectwork. Voorbeelden hiervan merkt de commissie vooral op in lichamelijke opvoeding, plastische opvoeding en muzikale opvoeding. Het toepassen van interactieve werkvormen behoort tot de autonomie van de lectoren en is geen duidelijk streefdoel op opleidingsniveau. De opleiding geeft aan dat in het nieuwe curriculum voor elk onderwijsvak een leerlijn uitgewerkt zal worden met daaraan gekoppeld specifieke leermethoden. Microteaching wordt door studenten als zinvol en leerrijk ervaren. Zij vinden het aspect van reflecteren hierbij boeiend.

Voor ieder opleidingsonderdeel is een syllabus of een handboek aanwezig. Inzage in het materiaal toont aan dat actuele inhoud verwerkt zijn. Ook het leermiddelenbestand in het leercentrum wordt up-to-date gehouden. In het kader van de onderwijsprofessionalisering stimuleert het departement de lectoren om navormingen te volgen. Deze kennis wordt verwerkt in de cursussen. De commissie stelt vast dat het taalvaardigheidsonderwijs sterk gericht is op taaltechnische aspecten.

De opleiding kan niet duidelijk aantonen hoe zij een aantal voornemens waarmaakt, zoals 'de heterogeniteit van groepen als een opportuniteit om te leren', terwijl 'het voorzien van externe differentiatie op basis van de individuele kenmerken van de instromende studenten' als een belangrijk aandachtspunt wordt vermeld. Algemeen stelt de commissie vast dat de opleiding in het zelfevaluatie rapport een goede beschrijving geeft van het didactisch proces, de gehanteerde werkvormen en de onderwijsmiddelen. Zij merkt op dat, ook tijdens het visitatiebezoek, er weinig duidende registratie voorhanden is, die het proces van afstemming tussen vormgeving en inhoud op opleidingsniveau bewaakt.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat de opleiding de beslissingsregels voor de keuze en de toepassing van werkvormen en middelen duidelijk en in overleg met de lectoren moet uitwerken. De lectoren moeten via de vakgroepen en de Opleidingscommissie een visie formuleren over interactieve werkvormen, en die visie consequent omzetten in hun handelen.

Door de grote autonomie van de lectoren over de inhoud en de vorm van hun onderwijs zijn analoge opleidingsonderdelen dikwijls sterk individueel geënt. De commissie stelt dat hiervoor sluitende afspraken op opleidingsniveau moeten gemaakt worden.

De commissie adviseert om de detectie van hiaten en onnodige overlappingsen in cursussen en syllabi systematisch en structureel te bewaken.

Facet 2.7 Beoordeling en toetsing

Beoordelingscriterium:

- Door de beoordelingen, toetsingen en examens wordt adequaat en voor studenten inzichtelijk getoetst of de studenten de leerdoelen van (onderdelen van) het programma hebben gerealiseerd.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Het examenreglement is zorgvuldig en uitgebreid uitgewerkt. De examenregeling is duidelijk en de organisatie verloopt formeel. Toch merken studenten op dat het reglement niet altijd voldoende wordt toegelicht.

De evaluatie verloopt eerder klassiek, al stelt de commissie een afwisseling in evaluatievormen vast. Voor een aantal vakken wordt permanent geëvalueerd, wat de studenten zowel studiebevorderend als -belemmerend ervaren.

De transparantie is groot. De studenten kennen de evaluatiecriteria en bij elke examenvraag wordt het gewicht ervan vermeld. Na elke examenperiode kunnen de studenten tijdens een feedbackmoment hun examen inkijken en informatie krijgen over de wijze waarop de evaluatie tot stand gekomen is.

Het is niet altijd duidelijk hoe en waar het verwerven van de competenties en attitudes gemeten wordt. Competentiegericht evalueren blijft eerder beperkt tot de stages. Uit de gesprekken met de studenten blijkt dat de competentie 'innovator en onderzoeker' enerzijds geëvalueerd wordt tijdens de stage en anderzijds aan bod komt tijdens de permanente evaluatie. In lichamelijke opvoeding, plastische opvoeding en muzikale opvoeding leidt de opbouw via deelvaardigheden tot procesevaluatie.

In de stage worden de competenties beoordeeld, zowel door de pedagogen als door de vaklectoren én de mentoren. De pedagogen stellen de synthese op van de beoordeling. Dat doet vragen rijzen bij de integratie van competenties en attitudes in de vorming van de studenten. De opleiding opteert bewust voor het niet-installeren van een stagenet, zoals dat wel bij de opleidingen bachelor in het Onderwijs: Kleuteronderwijs en bachelor in het Onderwijs: Lager Onderwijs gebeurt. Zij stelt dat meerdere beoordelaars, zoals dat het geval is buiten een stagenet, een grotere objectiviteit van de beoordeling waarborgen dan één beoordelaar in een

stagenetorganisatie. Uit de gesprekken met de studenten en de afgestudeerden blijkt dat de betrokkenheid van de mentoren bij de evaluatie van de studenten tijdens de stage afhankelijk is van de begeleidende lector.

De opleiding geeft in haar zelfevaluatierapport aan dat de beoordeling van het eindwerk drie luiken omvat: de permanente of de procesevaluatie, de productevaluatie en de evaluatie van de mondelinge presentatie. Uit de gesprekken blijkt dat de evaluatiecriteria voor het eindwerk niet helder zijn en een lectorgebonden invulling krijgen. De evaluatie van de eindwerken als product, proces en presentatie is een bron van discussie binnen het lectorenteam.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie adviseert dat deze competentiegerichte opleiding voor zichzelf duidelijk maakt wat competentiegericht evalueren betekent voor de opleiding in haar geheel.

De commissie vraagt de opleiding om heldere en sterkere evaluatiecriteria te definiëren en systematisch toe te passen voor de opleidingsonderdelen waarbij dat nog niet het geval is, ook voor stage en eindwerk.

Facet 2.8 Masterproef

Beoordelingscriteria

- De masteropleiding wordt afgesloten met een masterproef waarmee de student blijk geeft van een analytisch vermogen of van een zelfstandig probleemoplossend vermogen op academisch niveau of het vermogen tot kunstzinnige schepping. Het werkstuk weerspiegelt de algemeen kritisch-reflecterende ingesteldheid of de onderzoeksingesteldheid van de student.
- De masterproef heeft een omvang van ten minste één vijfde van het totale aantal studiepunten met een minimum van 15 en een maximum van 30 studiepunten.

Oordeel van de visitatiecommissie: **niet van toepassing**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Dit facet is niet van toepassing voor een professioneel gerichte bachelor.

Aanbevelingen ter verbetering:

/

Facet 2.9 Toelatingsvoorwaarden

Beoordelingscriteria:

Het programma sluit qua vorm en inhoud aan bij de kwalificaties van de instromende studenten bachelor:

- diploma secundair onderwijs, diploma van het hoger onderwijs van het korte type met volledig leerplan, diploma van het hoger onderwijs voor sociale promotie of een diploma of getuigschrift dat bij of krachtens een wet, decreet, Europese richtlijn of een andere internationale overeenkomst als gelijkwaardig wordt erkend;
- door het instellingsbestuur bepaalde voorwaarden voor personen die niet aan bovengenoemde voorwaarden voldoen.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De toelatingsvoorwaarden zijn duidelijk. Zij zijn beschreven in de onderwijs- en examenregeling en in de algemene onderwijsregeling. Een student die voldoet aan de decretaal voorgeschreven voorwaarden, voldoende kennis heeft van de Nederlandse taal en in het bezit is van een voldoende geacht diploma, kan zich inschrijven voor de bacheloropleiding.

De lectoren geven aan dat heel wat studenten bij de instap onvoldoende leerinhoudelijke startcompetenties hebben. Dat blijkt uiteindelijk een probleem van aansluiting tussen het secundair en hoger onderwijs te zijn. Het zelfevaluatie-rapport geeft aan dat het aantal generatiestudenten in dalende lijn evolueert, zowel absoluut als procentueel ten opzichte van de totaliteit. De laatste vijf academiejaren hadden gemiddeld 48,1 procent van de studenten een vooropleiding aso, 39,9 procent komt uit het tso, 6,1 procent uit het kso en 5,5 procent uit het bso. De verhoudingen verschillen afhankelijk van de gekozen combinatie van onderwijsvakken in de opleiding. Het merendeel van de studenten met aso-vooropleiding volgt de combinatie algemene vakken, in iets mindere mate lichamelijke en muzikale opvoeding. Het merendeel van de studenten met een tso-vooropleiding kiest voor handel-burotica, in iets mindere mate voor voeding-verzorging-kleding en lichamelijke opvoeding. Studenten met een vooropleiding kso bevinden zich hoofdzakelijk in plastische opvoeding en in iets mindere mate in muzikale opvoeding. Studenten met een vooropleiding bso volgen vooral de keuzerichtingen voeding-verzorging-kleding en handel-burotica. De studenteninstroom varieert niet alleen op het vlak van voorkennis en leeftijd, maar ook van sociale achtergrond. De opleiding besteedt aandacht aan kansengroepen, waartoe zij alle studenten die knelpunten kunnen ondervinden, rekent. Zij ziet de heterogeniteit van de groepen als een opportuniteit om te leren van elkaar.

Tijdens de eerste lessen van het academiejaar organiseert de opleiding instaptoetsen, waarbij gekeken wordt naar het startniveau van de eerstejaarsstudenten. De studenten kunnen vastgestelde tekorten bijwerken door monitaraat en/of studiebegeleiding. De studenten kunnen ook individuele afspraken maken met de lesgevers om door het monitaraat specifieke tekorten te remediëren. Uit de gesprekken blijkt dat de studenten weinig of geen gebruikmaken van deze mogelijkheden, en dat er tussen de lectoren en de studenten goede en nauwe wederzijdse contacten bestaan. De opleiding geeft aan dat de inrichting van monitoraten niet de cultuur van het departement Lerarenopleiding is en eerder onder druk van de centrale diensten ingevoerd werd.

Recent startte de opleiding met het Lassi-project, Learning and Study Strategies Inventory. Deze snelle analyse van de leer- en studiestrategie van de instromende studenten laat een meer gerichte studiebegeleiding toe en moet het studierendement verhogen. Ook het beginniveau van de taaltechnische vaardigheid wordt bepaald. De commissie stelt vast dat de studenten deze initiatieven kennen en waarderen. De lectoren hebben echter geen sluitend zicht op de instroomkenmerken van hun studenten.

In overeenstemming met het Flexibiliseringsdecreet biedt de hogeschool de niet-reguliere studenten de mogelijkheid om deeltijds te studeren en op die manier studie te combineren met werk of een andere sociale situatie. De lectoren geven geen duidelijke blijk van herkenning van de flexibilisering. Om de trend naar individuele studietrajecten te ondersteunen, stelt de hogeschool in elk departement een studietrajectbegeleider aan. De vacature voor studietrajectbegeleider in het departement Lerarenopleiding is ten tijde van het visitatiebezoek echter nog niet ingevuld. De wervingsprocedure loopt verder.

EVC-assessment gebeurt in eerste instantie op centraal niveau. Er is specifieke informatie over EVC's ter beschikking. De hogeschool erkent EVC's, en op basis hiervan zijn geïndividualiseerde trajecten mogelijk. EVK's beoordeelt de opleiding zelf. Een strategie voor zij-instromers staat nog niet op punt.

De opleiding haalt de invoering van een modulaire structuur of een soort propedeuse aan bij de geplande uitwerking van het nieuwe curriculum om gericht te differentiëren, te remediëren en vakinhouden bij te werken. De commissie stelt vast dat dit alles nog niet aan de orde is.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat de opvolging van de resultaten van de instaptoetsen systematischer aangepakt moet worden.

De commissie raadt de opleiding aan om voor elke combinatie van onderwijsvakken duidelijk te stellen hoe in het programma tegemoetgekomen wordt aan de diversiteit van de instroom.

Hoewel de opleiding veel goede voornemens formuleert voor het programma, stelt de commissie vast dat concrete toepassing niet altijd aan de orde is. Zij adviseert om aandachtspunten SMART te formuleren, zodat zij als operationele doelstellingen meetbaar zijn

Oordeel over onderwerp 2, programma: voldoende

Op basis van de oordelen over:

facet 2.1, relatie tussen doelstellingen en inhoud van het programma:	goed
facet 2.2, eisen professionele gerichtheid van het programma:	voldoende
facet 2.3, samenhang van het programma:	voldoende
facet 2.4, studieomvang:	OK
facet 2.5, studielast:	voldoende
facet 2.6, afstemming tussen vormgeving en inhoud:	goed
facet 2.7, beoordeling en toetsing:	voldoende
facet 2.8, masterproef:	niet van toepassing
facet 2.9, toelatingsvoorwaarden:	voldoende

en op basis van de volgende constatering:

- het programma een degelijke concretisering is van de door de opleiding vooropgestelde eindkwalificaties van de opleiding voor wat betreft het niveau, de oriëntatie en de domeinspecifieke eisen;
- de doelstellingen van de programmaonderdelen een gepaste vertaling zijn van de vooropgestelde eindkwalificaties;

- de opleiding aandacht besteedt aan de professionele gerichtheid van het programma, maar dat zij het werkveld daar accurater moet bij betrekken;
- de opleiding een structuur heeft om het programma te herzien en te vernieuwen, maar dat het werkveld hierbij systematisch en in brede context moet betrokken worden;
- de opleiding voldoet aan de formele eisen betreffende de studieomvang;
- de diversiteit van de stageopdrachten in reële contexten de studenten in staat stellen om voldoende praktijkervaring in het onderwijswerkveld op te doen, maar dat de ontwikkelingslijn doorheen de stages beter uitgestippeld moet worden;
- een concept achter de ingroeistage ontbreekt;
- de bruikbaarheid van het werkveld een belangrijk criterium voor de keuze van het onderwerp is;
- de beoordeling en de toetsing transparant zijn;
- de opleiding haar instroom volgt en opvolgt.

is de commissie van mening dat er in de opleiding voor dit onderwerp voldoende generieke kwaliteitswaarborgen aanwezig zijn.

Onderwerp 3 Inzet van het personeel

Facet 3.1 Kwaliteit van het personeel

Beoordelingscriterium:

- Het personeel is gekwalificeerd voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De procedure van werving en selectie van medewerkers is helder. De vakgroepen worden geacht om selectiecriteria op te stellen. De lectoren getuigen dat er op opleidingsniveau nog geen lectorenprofielen zijn opgesteld. De aanwervingen gebeuren nog op basis van noodzakelijke vakcompetenties. Voor de inwerking van nieuw benoemde medewerkers is er een procedure gangbaar.

Als er verschillende lectoren voor hetzelfde opleidingsonderdeel in de drie opleidingsjaren voorkomen, introduceert, informeert en ondersteunt de verantwoordelijke van de studiefiches de nieuwe collega. De studenten vinden het wisselen van lectoren een probleem. Zij geven hiermee aan dat de opleiding sterk individueel geënt is. Lectoren hebben een grote autonomie over de inhoud en de vorm van hun onderwijs. Sluitende afspraken op opleidingsniveau zijn hier aangewezen.

Het zelfevaluatie-rapport stelt dat de hogeschool navorming een belangrijk aspect van kwaliteitszorg vindt en een recht en een plicht van elk personeelslid. Bijscholing van personeel is zowel vraag- als aanbodgestuurd. Het zelfevaluatie-rapport vermeldt dat tijdens de functioneringsgesprekken gepeild wordt naar de behoefte tot bijscholing en dat suggesties worden gedaan. Meestal vindt nascholing plaats door middel van het aanbod van de Centrale Onderwijsdienst van de hogeschool of op persoonlijke wens van een lector. Het voorziene budget voor nascholing wordt niet volledig benut. De opleiding verantwoordt dit door te stellen dat de lectoren te weinig tijd hebben voor nascholingen. De commissie stelt vast dat de vele goede ontwikkelingen van de centrale diensten van de hogeschool nog onvoldoende gedragen worden door de lectoren. De lectoren zijn geneigd zich daarin eerder passief op te stellen, waar een proactieve houding gewenst is. Van de andere kant zouden de centrale diensten van de hogeschool meer aandacht kunnen besteden aan de opleidingsgerichte implementatie van hun diensten.

Een gepaste nascholing van alle medewerkers kan er toe bijdragen dat het uitgestippelde beleid van de hogeschool nadrukkelijker wordt geïmplementeerd; dat komt de professionalisering en taakdifferentiatie ten goede.

De lectoren beschouwen de stagebezoeken als een vorm van professionalisering. De commissie meent echter dat het stagebezoek er is voor de student. Zij stelt dat de lectoren de studenten bij hun stage begeleiden vanuit hun expertise, en dat zij advies en kritiek geven op basis van hun kennis van het vak en de lerarenpraktijk. Het vertrouwd geraken en blijven met het werkveld is eerder een aspect van professionalisering van lectoren, dan dat het bij de stagebezoeken hoort.

De medewerkers van de opleiding hebben de laatste jaren veel op zich zien afkomen. Het opstarten van interne diensten, veranderingen in de structuur van de opleiding, het Flexibiliseringsdecreet, het internationaal perspectief en het te verwachten decreet voor een vernieuwd curriculum voor de nabije toekomst. De commissie

stelt vast dat de lectoren en het onderwijsondersteunend personeel zich enigszins passief opstellen ten overstaan van de toenemende werkdruk en taakbelasting van de laatste jaren. Tijd en inspanningen houden zij niet bij. Vergader- en ontwikkeltijd worden niet geregistreerd. Anderzijds stellen de lectoren dat ze overbevraagd zijn, wat echter niet op metingen/toetsingen steunt. De steeds toenemende werkdruk schrijven zij toe aan de extra projecten en aan de veranderingen. Uit de gesprekken blijkt dat zij het meten van de taakbelasting niet als prioritair beschouwen. De resultaten van de bevraging door de SERV over werkdruk en stress in de Vlaamse hogescholen, geven aan dat het departement Lerarenopleiding voor de psychische vermoeidheid van de 45-plussers en het welbevinden van de medewerkers minder goed scoort. De taakbelasting van de medewerkers en het overleg hierover worden genoemd als veroorzakers van deze lage score. Bij het administratief personeel is de psychische vermoeidheid minder problematisch. De commissie stelt tijdens de gesprekken met het personeel van de opleiding dezelfde bevindingen vast als deze die voor het departement aangehaald worden.

De commissie verneemt dat de functioneringsgesprekken niet systematisch gevoerd worden, en alleen met nieuwe en tijdelijke lectoren. Ook dit verantwoordt de opleiding door te stellen dat daar te weinig tijd voor is. Enkele lectoren bevragen op eigen initiatief de studenten over hun functioneren. De evaluatie van lectoren staat nog in de kinderschoenen. Er wordt gewerkt met een hogeschoolbrede evaluatie waarvan de feedback naar de opleiding niet erg grondig gebeurt.

Het personeel wordt betrokken bij de beleidsvoering in de opleiding door de vakgroepwerking. Terugkoppeling naar de Opleidingscommissie gebeurt door de vakgroepvoorzitter. De lectoren kunnen agendapunten toevoegen, deelnemen aan de discussie en vragen stellen via het platform Dokeos. De opleidingsvoorzitter neemt deel aan het beleid van het departement.

De lectoren zijn sterk betrokken op de studenten door de kerntaken onderwijs-stagebegeleiding-eindwerkbegeleiding. De studenten en de afgestudeerden waarderen de teach as you preach-benadering, die door de opleiding in haar visie vooropgesteld wordt. Zij zijn tevreden over de lectoren.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie vraagt de opleiding om een lectorenprofiel op het niveau van de opleiding op te stellen.

De commissie raadt de opleiding aan om een helder professionaliserings- en nascholingsbeleid uit te werken, en daarbij de return van de gevolgde nascholingen naar de opleiding te bewaken.

De commissie stelt dat de opleiding structureel en systematisch reële functioneringsgesprekken voor alle personeelsleden moet invoeren en gepaste aandacht moet besteden aan de evaluatiegesprekken.

De commissie adviseert om systematisch actieplannen op te stellen en uit te voeren in overleg met het lectorenkorps, om het welbevinden van de lectoren te verbeteren en de hoge werkdruk in te dijken. De planlast en de overbevraging van de lectoren mag geen excuus blijven voor een niet-deelname aan onder andere internationale programma's.

Het valt te overwegen om de taakbelasting te registreren en te analyseren. Voor de lectoren moet daarbij ook de intensiteit van de stagebezoeken kritisch bekeken worden.

De commissie meent dat de lectoren in de planning en de bewaking van de taken een rol moeten krijgen en daarbij verantwoordelijkheid moeten nemen.

De commissie vraagt om de opleiding te zoeken naar aangepaste vormen van personeelsinzet en zo de vernieuwing in bestaande kerntaken van het onderwijs te integreren.

De commissie vraagt de opleiding om het ziekteverzuim nauwkeurig in beeld brengen en op te volgen.

Facet 3.2 Eisen professionele gerichtheid

Beoordelingscriterium:

- De opleiding sluit aan bij de volgende criteria voor de inzet van personeel van een professioneel gerichte opleiding: het onderwijs wordt voor een belangrijk deel verzorgd door personeel dat een verbinding legt tussen de opleiding en de beroeps- of kunstpraktijk.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De beschrijving van de professionele gerichtheid van het personeel in het zelfevaluatie-rapport is vrij summier. Een prioriteit bij de werving van de nieuwe collega's is leservaring van minstens vijf jaar in het secundair onderwijs. De vakgroepen bewaken, naar eigen zeggen, de waaier aan specialisaties binnen hun eigen vakgroep door gericht aan te werven. Praktijklectoren hebben een rechtstreekse ervaring met de beroepspraktijk van het secundair onderwijs. Observaties en stagebegeleiding in de stagescholen en overleg met mentoren over de inhouden en de didactische aanpak, dragen ertoe bij dat de lectoren vertrouwd geraken en/of blijven met het werkveld. Tegelijkertijd met de vernieuwing van de website van het departement herbekekt de opleiding de onlinecommunicatie met de stagescholen.

Hoewel een lijst met namen en domeincompetenties als bijlage ingekeken kon worden, stelt de commissie vast dat de specialisaties van personeelsleden niet systematisch geïnterviewd worden. Enkele lectoren maken deel uit van leerplancommissies. Vakspecialisten met ervaring in een specifiek facet van het werkveld nemen als gastdocent deel aan de opleiding. De lectoren verwerken deze binnengebrachte specifieke aspecten in hun lesmateriaal.

De samenwerkende buitenlandse instellingen zijn opgeëlijst. De internationale contacten van de opleiding zijn summier en de terugkoppeling naar de opleiding is gering. Uit de gesprekken blijkt dat onder andere de overbezetting van de lectoren en de grote verschillen in het internationale onderwijslandschap een rem zijn voor de internationalisering. De commissie meent dat, rekening houdend met de Vlaamse bevolkingssamenstelling, contacten met instellingen uit bijvoorbeeld Marokko en Turkije, waardevolle mogelijkheden bieden.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat het beroepenveld niet alleen informeel en vooral tijdens de stagebezoeken, maar ook systematisch en doelgericht buiten de stages moet betrokken worden bij de onderwijsinbreng in de opleiding.

Omdat aan de vereiste van vijf jaar beroepservaring bij de aanwerving van nieuwe lectoren niet altijd kan worden voldaan, raadt de commissie aan om andere mogelijkheden te onderzoeken om de professionele inbreng in de opleiding te handhaven.

De commissie stelt dat de internationalisering gericht moet uitgebreid worden. Zij vraagt het vastgestelde vrijblijvende karakter van de internationalisering om te buigen tot een cultuurfactor van de opleiding. Zij adviseert te overwegen om de internationalisering van de opleiding te laten vertrekken vanuit een maatschappelijke context.

Facet 3.3 Kwantiteit personeel

Beoordelingscriterium:

- Er wordt voldoende personeel ingezet om de opleiding met de gewenste kwaliteit te verzorgen.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Het lectorenbestand wordt bij de aanvang en op het eind van elk academiejaar in de coördinatievergadering ter discussie gesteld. In functie van de studentenaantallen bespreken de Opleidingscommissie en de vakkengroepen elk academiejaar de eventuele extra behoeften.

De student-docentratio bedraagt 14,16 en is vrij hoog. Deze verhouding stemt overeen met het gemiddelde van de hogeschool. De commissie stelt vast dat de opleiding beschikt over een minimale ATP-bezetting. De ATP-ambten zijn vastgelegd vanuit de hogeschool. Vanuit haar opleidingsspecifieke behoeften, onder andere voor de organisatie van de stages, zou de opleiding deze ambten anders invullen. De lectoren merken op dat de opleiding recht heeft op 1,6 OBE per student, maar dat ze van de hogeschool slechts 1,3 eenheden toegewezen krijgen. Zij geven er blijk van weinig kennis te hebben van deze verdelingsmechanismen. De verhouding tussen vastbenoemde en deeltijds benoemde lectoren mag gezond genoemd worden. De leeftijdsstructuur van de lectoren toont een spreiding over alle leeftijdscategorieën met een gemiddelde van ongeveer 45 jaar en een overwicht aan 55-plussers. Het is niet duidelijk hoe de opleiding daarop anticipeert.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat de ATP-omkadering doelgericht uitgewerkt moet worden, rekening houdend met de specifieke behoeften van de opleiding.

De commissie raadt de opleiding aan om aanspraak te maken op de door de overheid toegewezen OBE en afwijkingen degelijk te doen motiveren.

De commissie stelt dat, rekening houdend met het overwicht aan 55-plussers, een proactief personeelsbeleid moet gevoerd worden.

Oordeel over onderwerp 3, inzet van het personeel: voldoende

Op basis van de oordelen over:

facet 3.1, kwaliteit personeel:	voldoende
facet 3.2, eisen professionele gerichtheid:	voldoende
facet 3.3, kwantiteit personeel:	voldoende

en op basis van de volgende constatering:

de opleiding beschikt over gemotiveerd en professioneel geschoold onderwijzend, administratief en ondersteunend personeel om het programma te realiseren;
de bijscholing van het personeel zowel vraag- als aanbodgestuurd gebeurt, en dat de opstelling van een professionaliseringsplan daarbij aangewezen is;
het functioneren van personeelsleden informeel besproken wordt, maar dat de structurele invoering van functioneringsgesprekken noodzakelijk is;
het werkveld betrokken is bij de uitwerking van aantal specifieke onderwijsactiviteiten;
de studenten en de afgestudeerden de teach as you preach-benadering, die door de opleiding vooropgesteld wordt, waarderen;
de internationale contacten nog uitgebreid kunnen worden;

is de commissie van mening dat er in de opleiding voor dit onderwerp voldoende generieke kwaliteitswaarborgen aanwezig zijn.

Onderwerp 4 Voorzieningen

Facet 4.1 Materiële voorzieningen

Beoordelingscriterium:

- De huisvesting en materiële voorzieningen zijn toereikend om het programma te realiseren.

Oordeel van de visitatiecommissie: **goed**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn uitstekend. Er is een mooie symbiose bereikt tussen een historisch gebouw en een moderne aankleding en uitrusting. De omvang en de kwaliteit van de onderwijsruimten zijn prima. De busopstelling en de frontale opstelling in de meeste onderwijsruimten van de studententafels zouden op een overwegend docerende onderwijsstijl kunnen wijzen, maar wijzen er volgens de opleiding in de realiteit vooral op dat aan de studenten gevraagd wordt om de tafels in alle onderwijsruimten, na bijvoorbeeld het werken in groepen, in die opstelling terug te plaatsen om schoonmaakredenen.

Tegen 2008 wordt een auditorium gebouwd. De vaklokalen en de practicumruimten zijn ruim en zeer goed uitgerust. Plastische opvoeding beschikt over aangepaste atelierlokalen, lichamelijke opvoeding over een zeer goede en ruime sporthal en een ingerichte lectorenkamer. De wetenschapslokalen zijn verouderd, maar hun renovatie is gepland.

De diverse coördinatoren, ook de kwaliteitscoördinator, hebben elk een goed uitgeruste werkruimte. Ook de lectorenkamers zijn uitgerust met aangepaste ICT-infrastructuur.

De infrastructuur en de relatie ervan met relevante innovatie trekken de bijzondere aandacht van de commissie. Zo biedt het leercentrum een aangename sfeer in een functionele omgeving, wat het leren en begeleiden van het leren kan bevorderen. Het laat de lectoren ook toe om cursusdelen met zelfstudie en met individuele opdrachten voor de studenten te ondersteunen. De bibliotheek is excellent uitgerust met een grote waaier aan boeken, tijdschriften en databestanden. Ook op vraag van studenten worden boeken aangekocht. Naast de bibliotheek bestaat het leercentrum uit een multimediapark met een ruim aantal computers, print-, kopieer- en scanfaciliteiten en heel wat ruimte om te studeren en/of te werken. De sector informatisering en de coördinatie financieren samen twee voltijdse administratieve opdrachten voor het leercentrum. In het departement Lerarenopleiding is de bibliothecaris voor 80 procent van een opdracht aangesteld en de twee bibliotheekmedewerkers voor respectievelijk 20 procent en 100 procent. Het mediacentrum ondersteunt op multimedialvlak het roosteren van de ICT- en de onderwijsactiviteiten van de lectoren en studenten. Verder hebben zij een beleidsadviserende taak en zijn zij een uitleen- en opnamedienst. De hardware op de campus wordt om de vijf jaar vervangen. De computerfaciliteiten in het leercentrum en in het pc-lokaal zijn degelijk en aangepast. Voor de informaticaproblematiek biedt het mediacentrum eerstelijns hulp en wordt er pas in tweede instantie een beroep gedaan op de helpdesk van de hogeschool. Om aan de stijgende vraag het hoofd te bieden, heeft het departement Lerarenopleiding uit eigen werkmiddelen twee mensen aangeworven. Een projectmedewerker e-learning implementeert het afstandsleren. Elk personeelslid en alle studenten van het eerste en tweede jaar kregen een cursus Dokeos. De vakgroep ICT-educatie werkt elk academiejaar een navormingsaanbod uit waarop personeelsleden kunnen ingaan. De studenten zijn specifiek tevreden over de dienstverlening in het leercentrum, de goed onderhouden lokalen, de aan de onderwijsactiviteiten aangepaste infrastructuur en het bruikbare ter beschikking gestelde leermateriaal.

De bereikbaarheid van alle faciliteiten is voor de lectoren en studenten prima.

Het departement stelt een vijftal fietsen ter beschikking van het personeel voor verplaatsingen tussen de campussen en voor stagebezoeken. In het kader van een mobiliteitsplan, dat een samenwerking is tussen de Stad Gent en de Associatie Universiteit Gent, kunnen studenten bij de vzw Sovoreg terecht voor het ontlenen van een fiets tegen zeer voordelige voorwaarden.

De studenten van het departement Lerarenopleiding kunnen logeren in twee studentenhomes, die beheerd worden door de vzw Sovoreg. De vzw beheert ook een cafetaria/restaurant waar studenten en lectoren kunnen gebruikmaken van een breed aanbod.

De fraaie departementale website is eenvoudig toegankelijk en goed verzorgd.

De raad van bestuur kent de werkingsmiddelen toe aan het departement. Deze middelen worden besteed naargelang de noden van elke vakgroep/opleiding. De procedures voor zowel grote investeringen en aankopen als voor occasionele en/of geregelde kleinere aankopen, zijn helder.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie stelt dat de opleiding nog evenwichtiger en gericht gebruik kan maken van de infrastructuur voor aangepaste actieve en interactieve werkvormen.

Facet 4.2 Studiebegeleiding

Beoordelingscriteria:

- De studiebegeleiding en informatievoorziening aan studenten zijn adequaat met het oog op de studievoortgang.
- De studiebegeleiding en informatievoorziening aan studenten sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Oordeel van de visitatiecommissie: **goed**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Abituriënten hebben via de algemene website van de hogeschool en via de departementale website toegang tot zowel de eerstelijnsinformatie over de aangeboden opleidingen en inschrijvingsformaliteiten, als de gedetailleerde informatie over de specifieke opleidingsonderdelen en de ECTS-studiefiches.

De hogeschool in het algemeen, het departement en de opleiding in het bijzonder beschikken over talrijke voorzieningen om studenten te informeren, zoals de brochures Collexie, Exploot, Suxeswijzer, Hogeschool Gent - studeer met Suxes en een informatieblad over EVC's. Ook voor studenten met een handicap is een brochure met voorzieningen uitgewerkt. Tijdens het academiejaar organiseert het departement meerdere infodagen. De aanwezige lectoren informeren de toekomstige student over de opleiding en peilen tegelijkertijd naar hun motivatie. De hogeschool neemt jaarlijks deel aan de Sid-In-beurzen in Vlaanderen.

De studiegids is helder, gebruiksvriendelijk en ook beschikbaar op de cd-rom Studax.

De studenten beamen dat de onthaalperiode sterk uitgebouwd is. Zij spreken hun waardering uit voor de onthaalactiviteiten, zoals de stadswandeling door Gent en de training voor de elektronische leeromgeving Dokeos, bij het begin van het academiejaar. Ook voor de tweede- en derdejaarsstudenten voorziet de opleiding een onthaaldag.

De departementale dienst Studiebegeleiding staat ter beschikking van de drie opleidingsjaren. Enerzijds worden de generatiestudenten begeleid in hun overstap van het secundair naar het hoger onderwijs, anderzijds krijgen de niet-generatiestudenten dezelfde kansen op begeleiding. De dienst werkt vooral met het oog op de verhoging van de slaagkansen van de eerstejaarsstudenten of, indien nodig, op een snelle heroriëntering. De studiebegeleiding wordt aangeboden op drie niveaus: vanuit de Centrale Dienst van de hogeschool, vanuit de departementale dienst Studiebegeleiding en de departementale dienst Internationalisering, en vanuit het departement Lerarenopleiding en de opleiding zelf. De begeleidingen kunnen zowel individueel als in groep plaatsvinden. De departementale studiebegeleiding is een vertaling van centrale initiatieven. Zo biedt de opleiding monitoraten aan, omdat deze maatregel vanuit het centraal bestuur van de hogeschool, sector Onderwijs, opgelegd wordt. De respons van de studenten is relatief laag. De opleiding geeft aan dat de directe begeleiding door de lectoren een effectievere en efficiëntere aanpak is, en acht de monitoraten niet nodig.

Instaptoetsen peilen naar het startniveau van de student. Afhankelijk van de resultaten krijgt de student bijkomende hulp of oefeningen, of wordt hij doorverwezen. Deze toetsen worden georganiseerd door de individuele lector, zonder tussenkomst van de departementale dienst Studiebegeleiding. De instaptoetsen zijn indicatief voor de student en vrijblijvend. Sinds het academiejaar 2003-2004 worden alle eerstejaarsstudenten systematisch gescreend voor zowel schriftelijke als mondelinge taalvaardigheid. Voor de schriftelijke taalvaardigheid ontwikkelde het departement Lerarenopleiding een elektronische testomgeving Digoets, die aangepast is aan de opleiding. De screening van de mondelinge taalvaardigheid gebeurt individueel en bestaat uit een korte voorstellingsopdracht en een leesfragment. De Visitatiecommissie stelt vast dat de screening op taaltechnische aspecten toegespitst is. De opleiding voorziet in een degelijke remediëring door onder andere softwareprogramma's. De vakgroep Wetenschapsonderwijs richt sinds september 2005 een brugcursus chemie in voor de studenten waarvan de chemische achtergrond bij de studieaanvang vermoedelijk ontoereikend is.

Sinds het academiejaar 2004-2005 worden alle eerstejaarsstudenten uitgenodigd om deel te nemen aan de Lassi-test (Learning and Study Strategies Inventory). De risicostudenten worden uitgenodigd op een feedback- en een opvolgingsgesprek. De studenten met problemen rond studiemethode, timemanagement, motivatie, concentratie, persoonlijk en sociaal functioneren kunnen terecht bij de departementale dienst Studiebegeleiding voor opvang en eventuele doorverwijzing naar gespecialiseerde diensten. De begeleiding gebeurt in samenwerking met de dienst Studieadvies van de hogeschool, de studentenpsycholoog en eventueel met externe diensten. Recent bieden de centrale diensten ook nieuwe structurele initiatieven aan, waaronder groepsessies over studievaardigheden. De studenten kunnen nu rechtstreeks contact opnemen met de aanbieder van de sessie. Door deze aanpak zullen de deelnames mogelijk toenemen. De studenten kunnen ook terecht bij de vzw Sovoreg, de dienst Studentenvoorzieningen van de hogeschool, voor psychosociale hulpverlening en financiële studieondersteuning. Zowel de Lassi-test als de begeleidingssessies worden sinds kort opgenomen in het lesrooster. Door deze structurele maatregelen maakt de opleiding duidelijk dat de studie- en de studentenbegeleiding deel uitmaken van het onderwijsgebeuren.

De studiebegeleiding is op alle niveaus sterk uitgebouwd. Uit de gesprekken met de studenten en de studiebegeleiders blijkt een goede beschikbaarheid en interactie van de studentenbegeleidingsdienst van de hogeschool en het departement Lerarenopleiding. Toch stelt de commissie ook vast dat de verschillende studiebegeleidende diensten nood hebben aan onderlinge communicatie en overleg. De opleiding stelt dat er te weinig gestructureerd overleg gebeurt en dat de opvolging daardoor moeilijk is. Daarom nam het departement Lerarenopleiding het drempelverlagende initiatief om een studentenservicecentrum op te richten.

De Ombudsdienst is een eerstelijnszorg die bemiddelt tussen de student enerzijds en het departement, de opleidingsvoorzitter, de lectoren of andere personeelsleden anderzijds. De student kan er terecht met vragen,

opmerkingen en klachten die rechtstreeks verband houden met zijn eigen opleiding. De ombudsman wordt elk academiejaar opnieuw aangeduid bij beslissing van de Departementsraad en op voorstel van de studenten. De examenregeling omvat naast de examenroosters, de praktische gegevens over het examensecretariaat, de namen van de voorzitter en de secretaris van de examencommissie, ook de naam en de bereikbaarheid van de ombudsman. De gesprekken met de studenten bevestigen de resultaten van de uitgevoerde algemene bevraging over de opleiding: de bekendheid van deze dienst bij studenten is zeer klein.

Tijdens de opendeurdag is de informatiestand 'Internationalisering' een eerste contact voor de studenten met de mogelijkheden op dit vlak. Voor de tweedejaarsstudenten vindt elk jaar in februari een infosessie plaats. Hier komt alle informatie aan bod over de mogelijkheden en de procedures die nodig zijn voor een vlot verloop van de internationale projecten waaraan het departement deelneemt, zoals Erasmus, Comenius 2.2 en persoonlijke initiatieven van de student buiten Europa. Alle benodigde documenten zijn ter beschikking op de website van het departement. De voorwaarden tot deelname zijn duidelijk geformuleerd. Zodra de uitgaande student zijn buitenlandse curriculum kent, wordt hij verder inhoudelijk en organisatorisch geholpen door de opleidingsvoorzitter en de betrokken lectoren, voor het traject dat hij nog moet afleggen in de opleiding. De geselecteerde studenten die in het derde opleidingsjaar naar een anderstalig land gaan, kunnen voorafgaand de nodige basiskennis van de taal van het gastland verwerven in speciaal voorziene taalcursussen bij de associatiepartner Universiteit Gent. In een aantal partnerscholen, zoals in Portugal, maakt de taalopleiding ter plaatse verplicht deel uit van het uitwisselingsprogramma. De uitgaande studenten krijgen dankzij ECTS een gelijkwaardig studiecontract. In een aantal partnerscholen, zoals in de Educatieve Faculteit Amsterdam van de Educatieve Hogeschool Amsterdam, zijn de studenten verplicht om binnen dit studiecontract te participeren aan het opleidingsonderdeel Social and cultural experiences. Binnenkomende studenten nemen contact op met de departementale dienst Internationalisering voor het uitwerken van een curriculum in de opleiding. Bij de concretisering worden zij inhoudelijk en organisatorisch begeleid door de opleidingsvoorzitter en de betrokken lectoren. Tijdens de gesprekken geven de studenten aan dat internationalisering niet echt gestimuleerd wordt. De commissie stelt weinig return van de internationaliseringsinitiatieven vast.

Aanbevelingen ter verbetering:

De communicatie tussen het centrale beleid van de hogeschool, vooral de sector Onderwijs, verloopt volgens sommige lectoren eerder stroef, en regelingen, zoals de verplichting tot een semestersysteem, de organisatie van het academiejaar en het aanbieden van de mogelijkheid tot monitoraten worden niet altijd door iedereen van de Opleidingscommissie gedragen. De commissie stelt dat deze communicatie moet verbeterd worden, omdat de huidige situatie in de opleiding een zekere inertie in de hand werkt.

De commissie raadt de opleiding aan om een duidelijke strategie te ontwikkelen om tegemoet te komen aan de behoeften van de studenten voor een ondersteuning die breder is dan de traditionele onderwijs-stage-begeleiding.

De commissie stelt dat er structuur moet gebracht worden in het grote en degelijke aanbod van studie- en studentenbegeleiding om systematisch gebruik ervan door de studenten te stimuleren en het aanbod nog efficiënter te maken.

De commissie vraagt de opleiding om na te gaan hoe naast de permanente en duidelijke affichering van de Ombudsdienst, de bekendheid en het doel van deze dienst bij de studenten kan verbeterd worden.

Om de internationale uitwisseling van studenten aantrekkelijker en efficiënter te maken, stelt de commissie voor om de informatiemomenten vroeger in de opleiding te organiseren.

Oordeel over onderwerp 4, voorzieningen: voldoende

Op basis van de oordelen over:

facet 4.1, materiële voorzieningen: goed
facet 4.2, studiebegeleiding: goed

En op basis van de volgende constatering:

voor wat de voorzieningen betreft:

- de huisvesting en de materiële voorzieningen uitstekend zijn;
- de vaklokalen en de practicumruimten ruim en zeer goed uitgerust zijn;
- de diverse coördinatoren en de lectoren beschikken over goed uitgeruste werkruimten;
- de infrastructuur en de relatie ervan met relevante innovatie bijzondere waardering verdienen;
- het leercentrum een aangename sfeer in een functionele omgeving biedt;
- de goed uitgeruste bibliotheek en het efficiënte mediacentrum klantvriendelijk ter beschikking staan van de lectoren en de studenten;
- de bereikbaarheid van alle faciliteiten voor de lectoren en studenten prima is;
- de fraaie departementale website eenvoudig toegankelijk en goed verzorgd is;
- de procedures voor zowel grote investeringen en aankopen als voor occasionele en/of geregelde kleinere aankopen, helder zijn.

voor wat de studiebegeleiding betreft:

- de opleiding beschikt over uitgebreide, rationeel opgebouwde informatiebronnen;
- de instaptoetsen en de Lassi-test correct benut worden bij de studiebegeleiding;
- de studiegids helder en gebruiksvriendelijk is;
- de studenten, ook de tweede- en derdejaarsstudenten, de onthaalactiviteiten sterk waarderen;
- de departementale dienst Studiebegeleiding in de eerste plaats de verhoging van de slaagkansen van de eerstejaarsstudenten beoogt en gerichte initiatieven neemt voor een eventuele heroriëntering;
- de opleiding door structurele maatregelen duidelijk maakt aan de studenten dat de studie- en de studentenbegeleiding deel uitmaken van het onderwijsgebeuren;
- de studiebegeleiding op alle niveaus sterk uitgebouwd is, maar dat de verschillende studiebegeleidende diensten nood hebben aan onderlinge communicatie en overleg;
- het drempelverlagend initiatief van het departement om een studentenservicecentrum op te richten, aanmoediging verdient;
- de Ombudsdienst degelijk gestructureerd is, maar in de opleiding meer bekendheid moet krijgen;
- de informatie over de mogelijkheden tot internationale uitwisseling van de studenten toereikend is, maar dat deze informatie nog niet ter dege tot bij de studenten komt.

is de commissie van mening dat er in de opleiding voor dit onderwerp voldoende generieke kwaliteitswaarborgen aanwezig zijn.

Onderwerp 5 Interne kwaliteitszorg

Facet 5.1 Evaluatie resultaten

Beoordelingscriterium:

- De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Sinds het academiejaar 1996-1997 heeft de hogeschool Gent stapsgewijs gewerkt aan een systeem van integrale kwaliteitszorg. De nota 'Kwaliteitsverklaring van de Hogeschool Gent' geeft aan wat de hogeschool verstaat onder kwaliteit, wat de belanghebbenden van haar kunnen verwachten en aan welke karakteristieken het kwaliteitszorgsysteem moet voldoen. Op het niveau van de hogeschool als geheel en op het niveau van de sector, de dienst van de algemeen directeur, het departement en de opleiding wordt regelmatig een zelfevaluatie uitgevoerd om na te gaan of aan de vooropgezette kwaliteitseisen wordt voldaan en of de nagestreefde strategische doelstellingen van de betrokken eenheid gerealiseerd worden. De hogeschool heeft ervoor gekozen om de zelfevaluatierapporten op te stellen op basis van EFQM en met behulp van de TRIS-methode. Ook de belanghebbenden, namelijk de studenten, de alumni, de medewerkers en de vertegenwoordigers van het beroepenveld, worden regelmatig bevraagd om na te gaan of hun verwachtingen worden ingelost. Op basis van de resultaten van de zelfevaluatie en de bevragingen worden verbeteringsdoelen opgesteld, die elk op hun beurt leiden tot een verbeteringsplan. Jaarlijks wordt een jaaractieplan 'Kwaliteitszorg' goedgekeurd door de overeenstemmende bestuursinstantie. Dat bevat zowel de acties voor de realisatie van de verbeteringsdoelen, als de noodzakelijke acties om te voldoen aan de vooropgestelde kwaliteitseisen.

De centrale kwaliteitscoördinator ondersteunt elke eenheid bij haar kwaliteitszorg. In overleg met de departementale kwaliteitscoördinatoren werkt hij handleidingen uit voor de kwaliteitszorg in de departementen, en stimuleert hij de uitwisseling van ervaringen tussen de opleidingen en departementen. Samen met hen werkt hij daarvoor per academiejaar een jaaractieplan uit. Het uitwisselen van ervaringen gebeurt tijdens de maandelijkse vergaderingen. Twee keer per jaar organiseert de centrale kwaliteitscoördinator een kwaliteitsdag waaraan de kwaliteitsmedewerkers en specifieke doelgroepen deelnemen. De studenten worden hierbij niet genoemd.

Sinds 1998 heeft het departement Lerarenopleiding een kwaliteitscoördinator. De commissie staat positief tegenover de aanstelling van iemand met een 50 procent-opdracht voor deze functie. Het departement werkte zijn strategisch beleidsplan 2003-2008 uit, formuleerde vier strategische doelstellingen en koppelde daar tien projecten aan.

De kwaliteitscoördinator stelt de jaaractieplannen voor de opleiding op. De opleiding gebruikt het TRIS-evaluatiesysteem. Ze heeft een uitgebreide lijst verbeteringsdoelen. De commissie stelt vast dat deze doelen niet altijd meetbaar zijn opgesteld.

Sinds 1998-1999 worden in het departement periodiek groepen studenten van de verschillende opleidingen bevraagd over opleidingsonderdelen en over de volledige opleiding. Elk jaar komt om beurten een opleiding aan bod. Voor de opleiding bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs alterneren de opleidingen met éénpuntsvakken (2000-2001 en 2004-2005) met die met tweepuntsvakken (2001-2002).

Sinds het academiejaar 2003-2004 schrijft de opleiding alle afgestudeerden aan. De afgestudeerden in 2004 werden al in november 2004 aangeschreven. In de toekomst zal de opleiding haar afgestudeerden drie jaar na de afstudeerdatum bevragen over de genoten opleiding. In het kader van het onderzoek 'Beroepsloopbaan en psychosociaal welzijn van afgestudeerden uit de lerarenopleiding' door de Universiteit Gent, werden in 2002, 2003 en 2004 alle afgestudeerden aan de lerarenopleidingen van de hogeschool bevestigd. Veertig procent van de respondenten waren afgestudeerden van de opleiding bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs.

In het academiejaar 2002-2003 nam 82,2 procent van het onderwijzend personeel van het departement Lerarenopleiding deel aan de SERV-bevraging van de Vlaamse Gemeenschap. Het onderzoek peilde naar oorzaken en verschillen op het gebied van werkdruk en stress in de Vlaamse hogescholen. De TRIS-evaluatie in 2005 bij de medewerkers paste in het project 'Humanresourcesmanagement'.

Het werkveld heeft tot nu toe geen formele plaats bij de bevragingen over de opleiding. Op mentorendagen en in gesprekken met directies van de stagescholen wordt veel informatie ingewonnen over de behoeften van het werkveld. In 2004-2005 voerde de opleiding een beperkte bevraging uit bij de directies van secundaire scholen over de beheersing van de decretale basiscompetenties bij de tewerkgestelde afgestudeerden.

Voortgaande op het zelfevaluatie-rapport, de inzage in de documenten en de gevoerde gesprekken stelt de commissie vast dat nog niet alle bevragingen systematisch verlopen. Zij merkt wel de inzet van de opleiding om hieraan te werken.

Het kwaliteitszorgsysteem is behoorlijk uitgebreid. Toch stelt de commissie vast dat het vrij voorschrijvend uitgewerkt is. De duidelijke visie van de hogeschool wordt nog niet als dusdanig ervaren door de opleiding, en de basisfilosofie is nog niet helder voor de opleiding. Of er een kwaliteitszorgcyclus bestaat die bovendien systematisch wordt uitgewerkt, blijft onduidelijk.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie acht het nodig dat de visie van de hogeschool op kwaliteitszorg nog beter wordt overgebracht naar het departement en de opleiding, om de concretisering van kwaliteitszorg op opleidingsniveau te integreren in de opleiding.

De behoefte aan een sterkere sturing en organisatie van de kwaliteitscyclus, aangepast aan de eigenheid van de opleiding, verdient aandacht.

De commissie vraagt de opleiding om aandacht te besteden aan het documenteren van initiatieven en aan de diagnose van het cijfermateriaal.

Het is aangewezen om de vooropgestelde verbeteringsdoelen SMART te formuleren en zich meer op concreet meetbare resultaten te richten.

De commissie raadt de opleiding aan om ook de studenten te betrekken bij de kwaliteitszorg tijdens de kwaliteitsdagen.

De commissie stelt dat de vragenlijsten van de hogeschool over de opleidingsonderdelen meer rekening moeten houden met de specificiteit van de opleiding.

Facet 5.2 Maatregelen tot verbetering

Beoordelingscriterium:

- De uitkomsten van deze evaluatie vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan de realisatie van de streefdoelen.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

In opvolging van de doorlichting van de Initiële Lerarenopleidingen Secundair Onderwijs – groep 1 in het academiejaar 1997-1998 werkte het departement prioritair aan de vernieuwing van de infrastructuur, is de studiebegeleiding uitgebouwd, is er een departementale kwaliteitscoördinator aangesteld en is de informatiestroom naar de studenten via de studiegids en het onthaal geoptimaliseerd. De verbeteringspunten die na de TRIS-evaluatie van 1999 werden genoteerd, kwamen in zeer grote mate overeen met de conclusies van de doorlichting. De opleiding geeft in het zelfevaluatie-rapport een gedetailleerd overzicht van de verschillende verbeteringsacties en jaaractieplannen die gerealiseerd zijn in opvolging van de doorlichting en de TRIS-evaluatie.

In opvolging van de beleidsevaluatie in 2001 stelde het departement een strategisch beleidsplan op en koppelde daaraan tien concrete projecten. De relatie van de projecten met de strategische doelstellingen en de doelstellingen van de projecten zijn duidelijk. Toch stelt de commissie vast dat zij nog wat strakker geformuleerd mogen worden in meetbare, volgens een tijdspad bekomen en in te kwantificeren resultaten.

De concrete uitwerking van de maatregelen tot verbetering, die resulteren uit de TRIS-evaluaties, de bevestigingen en de projecten, is verwerkt bij de overeenkomstige facetten

Aanbevelingen ter verbetering:

Hoewel de doelstellingen van de projecten duidelijk zijn, meent de commissie dat de opvolging van de voortgang ervan ook duidelijk moet zijn.

De commissie raadt de opleiding aan om bewust te werken aan het sluiten van de kwaliteitscirkel, PDCA.

De commissie stelt dat het werken aan tien projecten prioritering vereist om de werkdruk bij het personeel onder controle te kunnen houden.

De systematische opvolging van de bevestigingen is aangewezen.

Facet 5.3 Betrekken van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld

Beoordelingscriterium:

- Bij de interne kwaliteitszorg zijn medewerkers, studenten, alumni en het afnemend beroepenveld van de opleiding actief betrokken.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Het overleg binnen de Opleidingscommissie, die bestaat uit lectoren van de opleiding, is opgebouwd rond de acties in de jaaractieplannen. De opleidingsvoorzitter bewaakt de opvolging ervan. Zaken die de kwaliteit aanbelangen, worden door middel van het opstellen van jaaractieplannen niet langer alleen op het niveau van de coördinatie besproken en behandeld, maar stromen ook door naar het hele lectorenteam van de opleiding. Er worden altijd twee studentenvertegenwoordigers van het tweede opleidingsjaar uitgenodigd. Zij geven hun mening over de agendapunten die hen aanbelangen. De participatie van de studenten is niet erg hoog. De medewerkers worden ook betrokken via goed functionerende vakgroepen en opleidingsonderdeeloverstijgende werkgroepen.

De bevraging van studenten verloopt volgens normeringen van het centraal bestuur van de hogeschool. De opleiding kan vrijwel geen voorstellen tot aanpassing doen. Het centrale beleid voorziet in de oprichting van een participatiecommissie in elk departement, waarin studenten overleggen, met betrokkenheid van de departementssecretaris en de kwaliteitscoördinator.

Bij de start van het academiejaar 2003-2004 is een formele overlegstructuur, het Departementaal Studentenuitvoerend Comité, opgericht om de deelname van studenten aan het bijsturen van de opleiding systematischer mogelijk te maken. Vooral praktische en organisatorische problemen werden tot nu toe besproken. Daarnaast worden ook studenten afgevaardigd naar de Opleidingscommissie, de Departementsraad en de Studentenraad van de Hogeschool Gent. Er is weinig samenhang in de participatieve kanalen waarvan de student gebruik kan maken. Zowel voor de lectoren als voor de studenten zorgt dit voor onduidelijkheid en weinig efficiënt overleg.

De personeelsleden worden betrokken bij hervormingen en vernieuwingen, maar er is slechts een kleine deelname aan het algemeen beleid, bij de personeelsevaluatie en bij het taakinvullingsbeleid. De lectoren hebben geen nood aan een procedure voor een stimuleringsbeleid, maar wel aan betrokkenheid en aan stimulering van betrokkenheid. Dat blijkt uit de TRIS-evaluatie in 2005, die paste in het project 'Humanresourcesmanagement'. De resultaten van deze evaluatie worden bevestigd tijdens de gesprekken.

Met de bevindingen uit de bevragingen van de afgestudeerden wordt rekening gehouden bij de uitbouw van een nieuw curriculum. Het werkveld krijgt inspraak over het verstrekte onderwijs, de stageregeling en de stage-evaluatie.

De commissie meent dat er voldoende structuren en procedures voorhanden zijn om deelnemers te betrekken bij de kwaliteitszorg. Toch blijft de indruk dat niet alles ook effectief wordt ingevuld. Typisch daarvoor is de samenwerking met de stagescholen, die vooral via informele contacten en via een resonantiegroep verloopt. De leden van deze groep getuigen echter dat er geen echt inhoudelijk overleg is, maar dat het eerder gaat om toelichtingen door de hogeschool over organisatorische aspecten van de stage.

Aanbevelingen ter verbetering:

Hoewel de cohesie centraal niveau - departementaal niveau - opleidingsniveau duidelijk is, stelt de commissie dat de effectieve betrokkenheid en de return ervan, in functie van de strategische doelstellingen en de doelstellingen van de tien projecten, minstens even duidelijk moet zijn voor deze betrokkenen.

De commissie adviseert de uitbouw van reëel overleg met de stagescholen, waarbij de mentoren en/of coördinatoren van de stagescholen als volwaardige partners worden gerespecteerd. De opleiding moet intenser gebruikmaken van het potentieel uit de stagescholen om zowel haar doelstellingen als haar programma actueel te houden.

De commissie stelt dat het geven van daadwerkelijke verantwoordelijkheid en invloed essentieel is voor de betrokkenheid van de belanghebbenden: zowel het werkveld als de studenten, lectoren en afgestudeerden. Daarom adviseert zij de opleiding om vooral het werkveld en de studenten te stimuleren hun bijdragen te leveren aan de interne kwaliteitszorg.

De lectoren hebben geen nood aan een procedure voor een stimuleringsbeleid, maar wel aan betrokkenheid en stimulering van betrokkenheid.

Oordeel over onderwerp 5, interne kwaliteitszorg: voldoende

Op basis van de oordelen over:

facet 5.1, evaluatie resultaten:	voldoende
facet 5.2, maatregelen tot verbetering:	voldoende
facet 5.3, betrekken van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld:	voldoende

en op basis van de volgende constatering:

- het kwaliteitsbeleid en de aanpak van de interne en integrale kwaliteitszorg met visie ontwikkeld is;
- een dynamisch kwaliteitszorgsysteem, gebaseerd op het EFQM-systeem en gebruik makend van de TRIS-methode, de aanzet is in de opleiding tot het periodiek werken met de PDCA-aanpak, maar dat nog meer structuur en systematiek aangewezen zijn bij de opvolging van de verbeteringsacties;
- de gekozen projecten voor de uitwerking van het strategisch beleidsplan aan de noden van de opleiding beantwoorden en grotendeels afgeleid zijn van evaluaties en bevragingen;
- de acties tot verbetering van de opleiding duidelijk zijn, maar beter toetsbaar moeten opgesteld worden;
- de opleiding bevragingen en evaluatiemogelijkheden organiseert over de verschillende aspecten van het onderwijs bij relevante doelgroepen, maar hierbij het werkveld nog efficiënter moet betrekken;
- de resultaten van de evaluaties leiden tot aantoonbare verbeteringen.

is de commissie van mening dat er in de opleiding voor dit onderwerp voldoende generieke kwaliteitswaarborgen aanwezig zijn.

Onderwerp 6 Resultaten

Facet 6.1 Gerealiseerd niveau

Beoordelingscriterium:

- De gerealiseerde eindkwalificaties zijn in overeenstemming met de nagestreefde competenties qua niveau, oriëntatie en domeinspecifieke eisen.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Het zelfevaluatie-rapport vermeldt een reeks resultaten. Afhankelijk van het onderzoek kunnen al dan niet statistisch relevante conclusies getrokken worden. De opleiding verwijst meermaals naar informele contacten.

Volgens de studenten en de afgestudeerden worden de basiscompetenties 'formuleren van doelstellingen en op basis daarvan de leerinhouden selecteren' en 'eigen functioneren bezien en bijsturen' degelijk bereikt. De studenten geven aan dat 'informerende en adviserende van ouders' en 'samenwerken met externen' te weinig aan bod komen. De afgestudeerden ervaren bijkomend dat er meer aandacht moet gaan naar de basiscompetentie 'met ouders in dialoog treden over opvoeding en onderwijs'. De commissie stelt vast dat in de eerste plaats de competenties met betrekking tot het lesgeven bereikt worden. De afgestudeerden zijn globaal tevreden over de genoten opleiding en geven aan dat het nagestreefde niveau bereikt wordt.

De commissie stelt vast dat er geen stageleerlijn uitgebouwd is die stoelt op een visie en die een geleidelijke afbouw in begeleiding van het eerste naar het derde opleidingsjaar inhoudt. Daardoor kan de groeiende mate van zelfstandigheid over de opleidingsjaren heen niet duidelijk gesteld worden.

De respons op de bevraging van het werkveld, ongeveer 22 procent, is gering. Het werkveld is globaal tevreden over het niveau van de tewerkgestelde afgestudeerden en over de beheersing van de decretale basiscompetenties. Als opleidingsgebonden verbeteringspunten geven zij 'klassenmanagement' en 'omgang met leerlingen' aan. De commissie stelt dat dit allebei kernpunten zijn in een lerarenopleiding. Het werkveld stelt dat de afgestudeerden van deze opleiding goed functioneren als leerkracht secundair onderwijs.

De meeste afgestudeerden werken in het onderwijs (76,7 procent), behalve deze van de opleiding bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs lichamelijke opvoeding.

De commissie is van oordeel dat de gelezen eindwerken en ingekeken stageverslagen van een behoorlijk niveau zijn. Steeds meer worden de eindwerken uitgewerkt als pasklaar materiaal voor het werkveld.

De opleiding bereidt haar studenten op verschillende manieren en gedurende de hele opleiding voor op de inschakeling in het werkveld. De invulling en opvolging van het individuele stagedossier over de opleidingsjaren heen waakt erover dat elke student de vooropgestelde basiscompetenties voldoende beheerst bij zijn afstuderen. De derdejaarsstudenten worden extra voorbereid op de eerste stappen in het beroepsleven, onder andere in de opleidingsonderdelen communicatieve vaardigheden en vakoverschrijdend werken, en door zelf de stagescholen/ stageplaatsen te kiezen en te contacteren.

De commissie stelt vast dat een begin gemaakt is met de uitwerking van een visie op internationalisering. Het initiatief Internationalisation at home verdient hierbij waardering en aanmoediging. In het zelfevaluatierapport wordt gesteld dat het departement betrokken is bij een internationaal project van de Universiteit Gent. Dat blijkt echter bij het lectorenkorps een onbekende te zijn.

De beschikbare cijfers tonen aan dat de participatiegraad aan internationale programma's zowel bij de studenten als bij de lectoren eerder gering is. De cijfers van de laatste drie jaren tonen dat gemiddeld een veertiental studenten in het buitenland studeren, wat overeenkomt met ongeveer 9 procent van het totale aantal studenten. Gemiddeld komt een viertal buitenlandse studenten aan het departement Lerarenopleiding studeren. Buitenlandse docenten, gemiddeld een tweetal, komen naar de opleiding volgens het principe van vraag en aanbod. Er zijn gemiddeld een drietal lectoren betrokken bij een onderwijsactiviteit in een van de partnerscholen.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie raadt de opleiding aan om de doelstellingen van de opleiding te verbreden en de afstemming van de doelstellingen op te volgen.

De commissie adviseert de opleiding om systematisch op te volgen in hoeverre de basiscompetenties in alle aangeboden opleidingsvarianten bereikt zijn.

De commissie raadt aan om het werken met streefcijfers en stuurgetallen te onderzoeken om de mate van het gerealiseerde niveau te kunnen kwantificeren en terug te kunnen koppelen naar de doelstellingen van de opleiding.

Facet 6.2 Onderwijsrendement

Beoordelingscriteria:

- Voor het onderwijsrendement zijn streefcijfers geformuleerd in vergelijking met relevante andere opleidingen.
- Het onderwijsrendement voldoet aan deze streefcijfers.

Oordeel van de visitatiecommissie: **voldoende**

De commissie is tot haar oordeel gekomen op basis van de volgende vaststellingen en overwegingen:

Vlaanderen heeft geen traditie in het verzamelen van rendementscijfers per studiegebied en/of opleiding over de jaren heen. Uit ervaring blijkt dat de globale slaagcijfers voor generatiestudenten op Vlaams niveau tussen de 45 en de 50 procent liggen. De evolutie over de jaren heen wordt niet opgevolgd, evenmin als de situatie per opleiding of studiegebied. Daardoor kan de opleiding voor het onderwijsrendement geen streefcijfers formuleren in vergelijking met relevante andere opleidingen.

De hogeschool neemt het gemiddelde slaagpercentage van de Vlaamse hogescholen die dezelfde opleiding aanbieden als referentie. Toch stelt de commissie vast dat de opleiding zelf de instroom, de slaagcijfers en de studie-uitval nauwgezet registreert. Aan deze metingen heeft zij echter geen systematisch onderzoek van het onderwijsrendement noch expliciete verbeteringsacties gekoppeld.

Het aantal generatiestudenten evolueert zowel absoluut als procentueel ten opzichte van de totaliteit in dalende lijn en bedraagt gemiddeld over de laatste vijf academiejaren 53 procent, terwijl in 2000-2001 maar liefst 70,8 procent van de eerstejaarsstudenten bestond uit generatiestudenten en in 2004-2005 nog maar 46,8 procent.

Voor meer dan de helft van de studenten is de opleiding bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs niet de eerste keuze na hun opleiding in het secundair onderwijs.

De slaagcijfers worden uitvoerig in kaart gebracht. Het gemiddelde slaagpercentage van de laatste vijf academiejaren bedraagt 47 procent en ligt onder het gemiddelde van 49,9 procent in de Vlaamse hogescholen die dezelfde opleiding aanbieden. Het gemiddelde slaagpercentage van de totaliteit van de studenten bereikte met 41,9 procent een dieptepunt in het academiejaar 2004-2005. De generatiestudenten presteren zwakker dan de niet-generatiestudenten. Gemiddeld slaagde slechts 39,4 procent van de generatiestudenten over de laatste vijf academiejaren. Bovendien vergroot het verschil in slaagkansen tussen de beide soorten studenten jaar na jaar, wat vooral een gevolg is van het dalende slaagcijfer van de generatiestudenten. Deze gemiddelde slaagpercentages en de conclusies zijn echter niet representatief voor de totaliteit van het eerste opleidingsjaar. De cijfers fluctueren aanzienlijk, zowel tussen de verschillende combinatiemogelijkheden in de opleiding als in de loop van de jaren.

Gemiddeld bedragen de slaagpercentages van de eerstejaarsstudenten per combinatiemogelijkheid over de laatste vijf academiejaren 54,7 procent voor algemene vakken, 49 procent voor voeding-verzorging-kleding, 52,4 procent voor handel-burotica, 39,5 procent voor lichamelijke opvoeding, 59,5 procent voor muzikale opvoeding en 43,2 procent voor plastische opvoeding. Opvallend is dat het kleinste slaagpercentage in de grootste groep ligt. De slaagcijfers volgens de instroom tonen dat aso-instromers de meeste slaagkans, gemiddeld 60 procent, hebben. Studenten uit het tso hebben nog een redelijke slaagkans van 41,5 procent. Voor studenten uit het kso bedraagt het gemiddelde slaagcijfer 38 procent. Door de relatief kleine studentenaantallen fluctueren de cijfers meer. Ook de slaagpercentages van studenten uit het bso, met een slaagpercentage van 6,8 procent, zijn minder relevant wegens de eerder kleine studentenaantallen.

De commissie meent dat de doorstroom na de selectie in het eerste jaar redelijk is. Gemiddeld bedragen de slaagpercentages van de tweedejaarsstudenten per combinatiemogelijkheid over de laatste vijf academiejaren 80,2 procent voor algemene vakken, 78,8 procent voor voeding-verzorging-kleding, 79,2 procent voor handel-burotica, 81,1 procent voor lichamelijke opvoeding, 74,1 procent voor muzikale opvoeding en 73,5 procent voor plastische opvoeding. De strenge selectie voor lichamelijke opvoeding tijdens het eerste jaar resulteert in het hoogste slaagpercentage. De gemiddelde slaagpercentages van de derdejaarsstudenten per combinatiemogelijkheid bedragen over de laatste vijf academiejaren 91,8 procent voor algemene vakken, 96,7 procent voor voeding-verzorging-kleding, 84,6 procent voor handel-burotica, 92,7 procent voor lichamelijke opvoeding, 88,5 procent voor muzikale opvoeding en 94,1 procent voor plastische opvoeding.

In plastische opvoeding is de studie-uitval tijdens het eerste jaar het hoogste binnen de totaliteit van de opleiding. De opleiding stelt dat dit efficiënt is voor de verdere doorstroom, waar nog nauwelijks studenten afhaken. Voor de andere combinatiemogelijkheden zijn er van jaar tot jaar relatief grote schommelingen.

Analyse van de slaagcijfers van de laatste vijf academiejaren toont dat 77,9 procent van de studenten zijn studies afrondt binnen de vooropgestelde tijdsspanne van drie academiejaren. 20,5 procent van de studenten verlengt zijn studietijd met één jaar en 1,6 procent heeft twee jaar langer nodig om het diploma te behalen.

De commissie waardeert de initiatieven die het departement en de opleiding nemen om de slaagkansen van de studenten in de verschillende combinatiemogelijkheden en de verschillende opleidingsjaren gepast te verhogen.

Aanbevelingen ter verbetering:

De commissie raadt de opleiding aan om de cijfergegevens over instroom, doorstroom, uitstroom en studie-uitval systematisch te analyseren, zodat een gestructureerd onderzoek van onderwijsrendement op gang komt en ook kan teruggekoppeld worden naar de doelstellingen en het beleid van de opleiding.

De commissie adviseert de opleiding om zich te bezinnen over hoe zij de kwaliteit van de opleiding en uitstroom kan handhaven bij een dalend instroomniveau. De eisen van de opleiding voor kwaliteit zijn immers goed en het dalende instroomniveau is in de gesprekken niet direct aangetoond.

De commissie raadt aan het systematisch werken met streefcijfers en stuurgetallen te onderzoeken om het rendement te kunnen opvolgen.

Gelijke evaluatieschalen moeten consequent gehanteerd worden om een vergelijking door de jaren heen mogelijk te maken.

Oordeel over onderwerp 6, resultaten: voldoende

Op basis van de oordelen over:

facet 6.1, gerealiseerd niveau:	voldoende
facet 6.2, onderwijsrendement:	voldoende

en op basis van de volgende constatering:

- de opleiding inspanningen doet om het onderwijsrendement en het gerealiseerde niveau te meten en op te volgen;
- de opleiding kennis heeft van de mate van realisatie van de doelstellingen;
- de studenten en afgestudeerden gewaardeerd en gerespecteerd worden door het werkveld;
- de deelname van studenten en lectoren aan internationaliseringsmogelijkheden eerder beperkt is;
- de opleiding de cijfergegevens over instroom, doorstroom, uitstroom en studie-uitval nauwkeurig registreert, maar deze systematisch moet analyseren;
- de doorstroming door de opleiding en de gemiddelde studieduur redelijk zijn.

is de commissie van mening dat er in de opleiding voor dit onderwerp voldoende generieke kwaliteitswaarborgen aanwezig zijn.

Globaal oordeel

De visitatiecommissie baseerde haar oordeel en motivering op de volgende bronnen:

- het zelfevaluatie-rapport van de opleiding en de bijhorende bijlagen, de gevoerde gesprekken met de betrokkenen,
- de documenten ter inzage tijdens het bezoek,
- de opgevraagde documenten,
- de reactie van de opleiding op het opleidingsrapport.

Op basis van de oordelen over:

onderwerp 1, niveau en oriëntatie:	voldoende
onderwerp 2, programma:	voldoende
onderwerp 3, personeel:	voldoende
onderwerp 4, voorzieningen:	voldoende
onderwerp 5, interne kwaliteitszorg:	voldoende
onderwerp 6, resultaten:	voldoende

is de commissie van mening dat er voldoende generieke kwaliteitswaarborgen in de opleiding aanwezig zijn.

Overzichtstabel van de oordelen¹

	score facet	score onderwerp
Onderwerp 1: Doelstellingen van de opleiding		voldoende
Facet 1.1: Niveau en oriëntatie	goed	
Facet 1.2: Domeinspecifieke eisen	voldoende	
Onderwerp 2: Programma		voldoende
Facet 2.1: Relatie doelstelling en inhoud	goed	
Facet 2.2: Eisen professionele en academische gerichtheid	voldoende	
Facet 2.3: Samenhang	voldoende	
Facet 2.4: Studieomvang	OK	
Facet 2.5: Studietijd	voldoende	
Facet 2.6: Afstemming vormgeving en inhoud	goed	
Facet 2.7: Beoordeling en toetsing	voldoende	
Facet 2.8: Masterproef	niet van toepassing	
Facet 2.9: Toelatingsvoorwaarden	voldoende	
Onderwerp 3: Inzet van personeel		voldoende
Facet 3.1: Kwaliteit personeel	voldoende	
Facet 3.2: Eisen professionele gerichtheid	voldoende	
Facet 3.3: Kwantiteit personeel	voldoende	
Onderwerp 4: Voorzieningen		voldoende
Facet 4.1: Materiële voorzieningen	goed	
Facet 4.2: Studiebegeleiding	goed	
Onderwerp 5: Interne kwaliteitszorg		voldoende
Facet 5.1: Evaluatie resultaten	voldoende	
Facet 5.2: Maatregelen tot verbetering	voldoende	
Facet 5.3: Betrekken van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	voldoende	
Onderwerp 6: Resultaten		voldoende
Facet 6.1: Gerealiseerd niveau	voldoende	
Facet 6.2: Onderwijsrendement	voldoende	

¹ Indien in de tabel één enkel oordeel vermeld staat, dan geldt dit oordeel voor alle afstudeerrichtingen, locaties en varianten die vermeld staan bij de betreffende opleiding. Indien één of meer afstudeerrichtingen/locaties/varianten een verschillende beoordeling hebben gekregen, dan zijn al deze oordelen opgenomen in de tabel.